

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ
ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΤΑ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΒΕΡΟΙΑ, ΜΑΪΟΣ 2000

4956

P

ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ
ΕΣΠΕΡΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - ΛΥΚΕΙΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΤΑ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΒΕΡΟΙΑ, ΜΑΪΟΣ 2000

Δ Ω Ρ Ε Α ^{ήμιμα}
Εσθητικό Συγγράμμα Βέροιας

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αρ. εισαγωγής 95493 ΠΛ

Ημ. εισαγωγής 26-10-2000

Ταξινομικός αρ. 796.509495 ΤΙΣΒ

• Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε το Μάιο του 2000 σε 500 αντίτυπα στο τυπογραφείο **TYPE PRESS** του Νίκου Καραμανλίδη στη Ν. Νικομήδεια Ημαθίας.

- Τα κείμενα έγραψε ο Αθανάσιος Αγγελίδης.
- Οι φωτογραφίες είναι του Αθανάσιου Αγγελίδη.

Φωτογραφία εξώφυλλου: Άγιος Γεώργιος (Αράπης) Καστανιά

Φωτογραφία 3ης σελίδας: Προφήτης Ηλίας Βέροιας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

*Η εργασία αυτή
αφιερώνεται σ' όλους εκείνους που ανιδιοτελώς
φρόντιζαν και φροντίζουν τα εξωκκλήσια της
περιοχής μας*

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΒΕΡΟΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τί είναι Περιβαλλοντική Εκπαίδευση -	9
Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ν. Ημαθίας	11
Εισαγωγή	11

ΤΑ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

A. ΒΕΡΟΙΑ

1. Προφήτης Ηλίας	17
2. Αγία Τριάδα	18

B. ΑΜΜΟΣ, ΜΕΣΗ

1. Αγία Παρασκευή	21
2. Αγία Τριάδα	22

Γ. ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ

1. Προφήτης Ηλίας	23
-------------------------	----

Δ. ΑΣΩΜΑΤΑ

1. Αγία Παρασκευή	26
-------------------------	----

Ε. ΡΑΧΗ

1. Αγία Αναστασία	27
2. Ανάληψη	28
3. Παναγιά Καλήπετρα	32

ΣΤ. ΛΕΥΚΟΠΕΤΡΑ

1. Άγιος Αθανάσιος	34
--------------------------	----

Z. ΚΑΣΤΑΝΙΑ

1. Προφήτης Ηλίας	37
2. Άγιος Γεώργιος	38
3. Άγιος Γεώργιος (Αράνης)	40

Η. ΤΡΙΠΟΤΑΜΟΣ

1. Άγιος Αθανάσιος	43
--------------------------	----

2. Άγιος Νικόλαος	43
3. Υψώσεως Τιμίου Σταυρού	49
4. Άγιος Αθανάσιος (Ντουρμάνι)	50

Θ. ΚΟΜΝΗΝΕΙΟ

1. Αγία Τριάδα (Πελεκάν)	54
2. Άγιος Νικόλαος	54
3. Αγία Παρασκευή	55

Ι. ΚΟΥΜΑΡΙΑ

1. Γεννήσεως της Θεοτόκου	58
2. Άγιος Γεώργιος	59

ΙΑ. ΒΕΡΜΙΟ

1. Άγιος Νικόλαος (Μαρούσια)	61
2. Όσιος Σεραφεΐμ του Σάρωφ (Κ. Βέρμιο)	63
3. Παναγιά Σελιώτισσα (Πριόνια)	64
4. Προφήτης Ηλίας (Α. Βέρμιο)	65
5. Άγιος Κων/νος και Ελένη (Α. Βέρμιο)	66

Βιβλιογραφία	67
---------------------------	----

Χάρτες

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Τα τελευταία χρόνια, τα οξυμένα τοπικά και παγκόσμια οικολογικά προβλήματα σε συνδυασμό με ένα στατικό εκπαιδευτικό μοντέλο, δημιούργησαν την ανάγκη μιας νέας παιδαγωγικής προσέγγισης του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Αυτή η νέα εκπαιδευτική διαδικασία που είναι ικανή να διαμορφώνει συνειδητούς πολίτες με γνώσεις και ευαισθησία και να τους καταστήσει έτοιμους να προτείνουν λύσεις και να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη και εκτέλεση των αποφάσεων ονομάστηκε **περιβαλλοντική εκπαίδευση**.

Όπως ορίστηκε από τη Διεθνή Ένωση για την προστασία της φύσης **"Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια διαδικασία αναγνώρισης αξιών και διασαφήνισης εννοιών, ώστε να αναπτυχθούν οι ικανότητες και οι θέσεις που είναι απαραίτητες για την κατανόηση και εκτίμηση των σχέσεων, ανάμεσα στον άνθρωπο, την παιδεία του και το βιοφυσικό του περιβάλλον"**.

Για έναν ανήσυχο εκπαιδευτικό, έναν εκπαιδευτικό που ψάχνει πάντα κάτι καινούργιο, που θέλει να αποδράσει από το "αυστηρό" εκπαιδευτικό μοντέλο, που θέλει τους μαθητές "συμμέτοχους" στη διαδικασία της γνώσης, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια καινοτόμα εκπαιδευτική διαδικασία που σήμερα είναι μια παιδαγωγική αναγκαιότητα πρώτης γραμμής.

Από το 1977 με τα προαιρετικού χαρακτήρα για εκπαιδευτικούς και μαθητές προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης διείσδυσε στην Ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Στον νομό μας και στο χώρο

της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προγράμματα Π.Ε. εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά σε σχολεία της Νάουσας. Το 2ο και 3ο Γυμνάσιο της Νάουσας υπήρξαν πρωτοπόρα στην περιβαλλοντική Εκπαίδευση από το 1984. Με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότερα σχολεία εφάρμοσαν προγράμματα Π.Ε. και κατά τα δύο τελευταία χρόνια υπήρξε μια σημαντική αύξηση των προγραμμάτων τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά. Την προώθηση της Π.Ε. από το 1999 έρχεται να ενισχύσει η ίδρυση και λειτουργία του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νάουσας (ΚΠΕ Νάουσας) μπήκε δυναμικά και στο χώρο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και στην εφαρμογή προγραμμάτων Π.Ε. για μαθητές του νομού και των όμορων νομών.

Ένα από τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν και παρουσιάζεται στο ευρύ κοινό είναι η παρούσα έκδοση του εσπερινού Γυμνασίου - Λυκείου Βέροιας με θέμα "τα εξωκκλήσια της Βέροιας". Αξίζει συγχαρητηρίων τόσο η προσπάθεια των μαθητών που αφιέρωσαν και τον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο τους στην επιτυχία του προγράμματος όσο και των υπεύθυνων καθηγητών του προγράμματος γι' αυτή τους την παρουσίαση.

Χρήστος Γούλας

Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ν. Ημαθίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Εσπερινό Γυμνάσιο - Λύκειο Βέροιας κατά το σχολικό έτος 1998-99 σχεδίασε και εκπόνησε για πρώτη φορά στα χρονικά του σχολείου πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με θέμα: "Τα εξωκκλήσια της περιοχής της Βέροιας". Λόγω της μεγάλης έκτασης του προγράμματος, αυτό συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε κατά το σχολικό έτος 1999-2000.

Οι βασικοί λόγοι που μας οδήγησαν στην απόφαση να καταπιστούμε μ' αυτό το θέμα ήταν τρεις. Ο πρώτος το γεγονός ότι στην περιοχή της Βέροιας υπάρχουν πολλά εξωκκλήσια, τα περισσότερα σχετιζόμενα με την ιστορία του τόπου, που είναι άγνωστα στην πλειοψηφία τους όχι μόνο στους μαθητές μας, αλλά και στους περισσότερους των κατοίκων της περιοχής.

Επιπλέον η διαπίστωση ότι δεν υπάρχει πουθενά μια -απλή έστω- καταγραφή των εξωκκλησιών αυτών, η διαπίστωση ότι λείπουν για τα περισσότερα ιστορικά στοιχεία (για το κλείσιμό τους, τη σχέση τους με το χώρο, παραδόσεις κ.λπ.) και τέλος η θλιβερή διαπίστωση ότι οι απλοί εκείνοι άνθρωποι, που κάποτε νοιάζονταν γι' αυτά, τα φρόντιζαν ανιδιοτελώς και γνώριζαν κάποια πράγματα για την ιστορία τους, εκλείπουν με τα χρόνια, μας έκαναν να θεωρήσουμε ότι το πρόγραμμά μας αυτό έχει κάποια σημασία.

Δεύτερος λόγος για την ενασχόλησή μας με τα εξωκκλήσια της περιοχής της Βέροιας είναι ότι θέλαμε να τα κάνουμε γνωστά στο ευρύ κοινό με την ελπίδα πως μέσα από αυτή τη γνωστοποίηση να ευαισθητοποιήσουμε κάποιους αρμόδιους, ώστε να ασχοληθούν με την κατάστασή τους και την τύχη τους. Γιατί, όπως διαπιστώσαμε, τα περισσότερα απ' αυτά - και κυρίως τα παλαιότερα και πιο σημαντικά - κινδυνεύουν να κα-

ταστραφούν. Από την άλλη μεριά οι κάποιες επεμβάσεις, που γίνονται από απλούς ευσεβείς ανθρώπους με σκοπό τη συντήρησή τους, είναι συχνά ατυχείς, ακαλαίσθητες και πολλές φορές επιζήμιες. Χρειάζεται μια μικρή χρηματική δαπάνη και η χρησιμοποίηση ειδικών, για να διασωθούν αυτά τα όμορφα μνημεία της φυλής μας, μερικά από τα οποία διαφυλάσσουν στο εσωτερικό τους όμορφες και σημαντικές τοιχογραφίες.

Τρίτος λόγος για την πραγματοποίηση αυτού του συγκεκριμένου προγράμματος ήταν το γεγονός ότι όλα σχεδόν τα εξωκκλήσια που επισκεφτήκαμε και καταγράψαμε είναι κτισμένα σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους - κάτι που έκανε την προσπάθειά μας ενδιαφέρουσα και ευχάριστη.

Ένα κτισμένο σε κορυφή λόφου με πολύ όμορφη θέμα, άλλο σε μια ρεματιά με οργιαστική βλάστηση, άλλο σε καταπράσινα λιβάδια, άλλο σε απόκρημη τοποθεσία πάνω από τα νερά του Αλιάκμονα. Όλα κοντά σε πηγές, σε γάργαρα καθαρά νερά που αφθονούν στο Βέρμιο, όλα έχουν να προσφέρουν στον επισκέπτη και κυρίως στον οδοιπόρο - προσκυνητή στιγμές γαλήνης και περισυλλογής. Μια πεζοπορία μέσα στο δάσος, μέσα στο λιβάδι, μέσα σε μια ρεματιά με πυκνή βλάστηση, η χαρά για την "ανακάλυψη" ενός κρυφού ρυακιού, ενός ξεχασμένου μονοπατιού, το ξάφνιασμα από το τρομαγμένο πέταγμα ενός πουλιού, η μυρωδιά της γης και του χόρτου, τα χρώματα του δάσους, κάθε εποχή και ειδικά το φθινόπωρο, το περπάτημα πάνω στο φρέσκο καθαρό χιόνι είναι νομίζουμε η ΟΥΣΙΑ της ζωής. Όλα αυτά έχουν να προσφέρουν πολλά στο σύγχρονο, αγχωμένο, παχύσαρκο άνθρωπο του γραφείου, των επενδύσεων, της στατιστικής.

Για κάθε εξωκκλήσι σχεδόν, εκτός από τις επεξηγήσεις για την τοποθεσία όπου βρίσκεται, υπάρχουν και οδηγίες για μια οδοιπορική και πιο ενδιαφέρουσα προσέγγισή του. Στο τέλος αυτής της εργασίας υπάρχουν χάρτες, όπου με τελείες σημειώνονται οι πεζοπορικές διαδρομές που προτείνονται, ώστε να επισκεφθεί κάποιος τα εξωκκλήσια της περιοχής της Βέροιας.

Όταν λέμε περιοχή της Βέροιας, εννοούμε την ευρύτερη περιοχή που περιλαμβάνει ο Δήμος Βέροιας μετά την εφαρμογή από 1/1/1999 σ' όλη τη χώρα του σχεδίου "Καποδίστριας". Η περιοχή αυτή περιλαμ-

βάνει σήμερα, εκτός από την πόλη της Βέροιας, και τους οικισμούς Λαζοχωρίου, Ταγαροχωρίου, Μέσης, Άμμου, Κυδωνοχωρίου, Αγίας Βαρβάρας, Ασωμάτων, Ράχης, Τριποτάμου, Κομνηνίου, Γεωργιανών, Λευκόπετρας, Μικρής Σάντας, Καστανιάς, Ξηρολίβαδου, Κουμαριάς και Σελίου. Τα όριά της προς τα ανατολικά είναι τα όρια των οικισμών Ταγαροχωρίου και Μέσης, προς τα νότια ο ποταμός Αλιάκμων, προς τα δυτικά τα σύνορα του νομού με το νομό Κοζάνης και προς τα βόρεια το όριο περνάει βόρεια των οικισμών Ταγαροχωρίου, Λαζοχωρίου, από το μέσο της απόστασης Βέροιας-Πατρίδας, συνεχίζει προς τα δυτικά παράλληλα και νότια του δρόμου Βέροιας-Κουστοχωρίου και τέλος στρέφεται προς τα βορειοδυτικά για να συμπεριλάβει το Σέλι και να καταλήξει στα σύνορα του νομού Κοζάνης.

Η παρουσίαση των εξωκκλησιών στην εργασία αυτή είναι γεωγραφική, παρουσιάζονται δηλαδή τα εξωκκλήσια κατά οικισμό. Υπάρχουν βέβαια και οικισμοί στους οποίους δεν γνωρίζουμε να υπάρχουν εξωκκλήσια, όπως για παράδειγμα οικισμοί Λαζοχωρίου και Ταγαροχωρίου.

Εκτός από τους ναούς που έχουν κτιστεί εξ' αρχής σε εξοχική τοποθεσία, όπως ο Προφήτης Ηλίας, χαρακτηρίζονται σαν εξωκκλήσια και άλλοι ναοί που όταν κτίστηκαν δεν ήταν εξωκκλήσια. Για να γίνει κατανοητό τί ακριβώς εννοούμε, θα κάνουμε μια μικρή παρένθεση, όπου περιληπτικά θα αναφέρουμε τα ιστορικά γεγονότα στην περιοχή κατά το έτος 1822.

Μετά την κήρυξη της επανάστασης του 1821 στη Νότια Ελλάδα και με τον ενθουσιασμό και τη συγκίνηση που προκάλεσαν οι πρώτες νίκες κατά των Τούρκων, ένας επαναστατικός αναβρασμός επικρατούσε σ' όλους σχεδόν τους υπόδουλους Έλληνες της Μακεδονίας. Στις αρχές του 1822 στη μονή της Παναγίας κοντά στο χωριό Δοβρά, 3 χλμ. βόρεια της Βέροιας, συγκεντρώθηκαν οι αρματολοί Τάσος Καρατάσος της Βέροιας, Αγγελής Γάτσος της Έδεσσας και ο προεστός της Νάουσας Ζαφειράκης Θεοδοσίου και κήρυξαν την επανάσταση με κέντρο τη Νάουσα, που -εκτός από την οχυρή της θέση- δεν είχε και τουρκικό στρατό.

Το Φεβρουάριο του 1822 ο Καρατάσος με το Γάτσο και 200 παλικάρια κτύπησαν την τουρκική φρουρά της Βέροιας και κατέλαβαν τις βόρειες συνοικίες της. Ο Καχαγιάμπεης όμως της Βέροιας με στρατό 6.000 άνδρες, που είχε στη διάθεσή του, κατόρθωσε να τους απωθήσει. Ο

Καρατάσος ταμπουρώθηκε στο μοναστήρι της Δοβρά.

Το πρωί της 12ης Μαρτίου ο Κεχαγιάμπεης με 4.000 πεζούς και ιππείς επιτέθηκε κατά της μονής Δοβρά. Όμως ο Καρατάσος μαζί με την ενίσχυση ανδρών των Ζαφειράκη και Γάτσου, που ήρθαν στο μεταξύ από τη Νάουσα, αποκρούει τις επιθέσεις και προξενεί μεγάλες απώλειες στο στρατό του Κεχαγιάμπεη. Η λαϊκή παράδοση αναφέρει 1.500 σκοτωμένους τούρκους. Ο αριθμός θεωρείται υπερβολικός. Πια αξιόπιστη θεωρείται η μαρτυρία του Αγωνιστή και Φιλικού Νικ. Κασομούλη, που συμμετείχε στα γεγονότα και στα απομνημονεύματά του με τίτλο "Ενθυμήματα Στρατιωτικά", κάνει λόγο για τουρκικές απώλειες 300 ανδρών.

Μετά την αποτυχία του Κεχαγιάμπεη στη μονή Δοβρά, ο πασάς της Θεσσαλονίκης Μεχμέτ Εμίν, επωνομαζόμενος για τη σκληρότητά του Εμπού Λουμπούτ (ροπαλοφόρος), αποφάσισε να εκστρατεύσει ο ίδιος κατά του Καρατάσου, που είχε στο μεταξύ οχυρωθεί στη Νάουσα. Έχοντας στη διάθεσή του ισχυρό πυροβολικό και 20.000 άνδρες περίπου, ο Λουμπούτ πασάς διενήργησε αλλεπάλληλες επιθέσεις εναντίον της Νάουσας. Παρά την ηρωική αντίσταση των υπερασπιστών της, οι τούρκοι εισέβαλαν τελικά στην πόλη τη νύχτα της 12ης προς την 13η Απριλίου.

Ο Λουμπούτ πασάς και οι τούρκοι στρατιώτες του μετά τη νίκη τους επέδειξαν τρομερή σκληρότητα όχι μόνο στη Νάουσα αλλά και σ' όλη την περιοχή. Εκτός από τη Νάουσα, που παραδόθηκε απ' άκρη σ' άκρη στις φλόγες, καταστράφηκαν εκ θεμελίων όλα τα χωριά του Βερμίου, τα περισσότερα από τα οποία δεν ξανακατοικήθηκαν. Μετά την καταστροφή της Νάουσας και την καταστολή της επανάστασης, μόνο 72 χωριά απόμειναν από τα 300 που ανήκαν στη διοίκηση του αγά.

Στην περιοχή της Βέροιας τα χωριά που καταστράφηκαν ήταν: Κομανίτς (Κομνηνείο), Αυγότς, Κωστοχώρι, Τσιόρνοβον (Φυτειά), Διαβόρτσα (Τρίλοφος), Μαρούσια, Ντόλιαν (Κουμαριά), Ντόπλιαν, Άνω και Κάτω Λοζίτσι (κοντά στον Τριπόταμο), Ντορμάνι, Τσαρκόβιανη (Μικρή Σάντα), Σέλι, Ξηρολείβαδο και η Δοβροχουβίτσα ή Δοβρά, η γενέτειρα του Τάσου Καρατάσου που ήταν ήδη κατεστραμμένη από το 1770.

Εκτός από τα παραπάνω χωριά, καταστράφηκαν επίσης ολοσχερώς η μονή Δοβρά και όλα τα μοναστήρια της Λεκάνης του Αλιάκμονα στις πλαγιές του Βερμίου και των Πιερίων, τα οποία σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό ήταν αναμειγμένα στα γεγονότα. Παρά τη σκληρότητα και τη

μανία των τούρκων, οι εκκλησίες των χωριών και των μοναστηριών γλύτωσαν την ολοσχερή καταστροφή, ίσως γιατί οι μουσουλμάνοι θεωρούν τον Ιησού Χριστό προφήτη του δικού τους Μωάμεθ. Έτσι απέμειναν και εμφανίζονται σήμερα σαν εξωκκλήσια ο Προφήτης Ηλίας -καθολικό της παλιάς μονής Προφήτη Ηλία στην αριστερή όχθη του Αλιάκμονα-, ο Άγιος Νικόλαος και ο Άγιος Αθανάσιος, εκκλησίες κάποτε του παλιού μεγάλου χωριού Λοζίτσι, κοντά στον Τριπόταμο, και άλλες που θα αναφερθούν παρακάτω αναλυτικότερα. Αλλά και σε περιπτώσεις όπου είχαμε και καταστροφές εκκλησιών οι υπόδουλοι Έλληνες με κίνδυνο της ζωής τους, αλλά με το πατριωτικό και θρησκευτικό τους συναίσθημα να κυριαρχεί, κατόρθωναν μέσα σε 15-20 χρόνια να κτίζουν στη θέση τους άλλες εκκλησίες. Έτσι πάνω από την κύρια είσοδο της εκκλησίας της Παναγιάς της μονής Δοβρά διαβάζουμε επιγραφή που αναφέρει ότι κτίστηκε το 1844, είκοσι δύο χρόνια μετά την ολοσχερή καταστροφή της προηγούμενης στα γεγονότα του 1822.

Τα στοιχεία που αναφέρουμε για τα εξωκκλήσια, είτε ιστορικά είτε μορφολογικά, είναι γενικά στοιχεία. Άλλωστε δεν είμαστε ειδικοί. Η εργασία αυτή ολοκληρώθηκε μετά την επί τόπου επίσκεψη της περιβαλλοντικής ομάδας του Εσπερινού Γυμνασίου-Λυκείου σε κάθε ένα από τα εξωκκλήσια που αναφέρονται.

Στην περιβαλλοντική ομάδα συμμετείχαν οι μαθητές:

Κουτσουράς Γεώργιος, Λουκίδης Ιωάννης, Παραπονιάρης Δημήτριος, Γιαβρόγλου Αικατερίνη, Πετσάβα Αικατερίνη, Ιακωβίδης Αρχέλαος, Τρύφων Αθανάσιος, Σαμαρά Σουλτάνα, Γιαβρόγλου Ελισσάβη, Γιαρίμπαμπα Παρασκευή, Λεονταράς Γεώργιος, Μπαμπαλέντος Εμμανουήλ, Στεφανίδου Σοφία, Κελεσίδου Αναστασία.

Υπεύθυνοι καθηγητές του προγράμματος ήταν οι: Δουλκέρογλου Ευσεβεία, Παπαδοπούλου Κρυσταλλία, Αγγελίδης Αθανάσιος και Κοϊμτζόγλου Χρήστος.

Ευχαριστούμε για τη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας:

1. Το γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νομού Ημαθίας για την επιχορήγηση αυτής της έκδοσης με 150.000 δρχ..
2. Το Δήμο Βέροιας για την επιχορήγηση αυτής της έκδοσης επίσης με 150.000 δρχ..
3. Το Διευθυντή του Εσπερινού Γυμνασίου-Λυκείου Βέροιας κ. Νέδη Ιωάννη για τη συμπαράστασή του κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του προγράμματος.
4. Το διευθυντή της εφημερίδας "ΛΑΟΣ" κ. Μιχάλη Πατσίκα για την προβολή της εργασίας μας αυτής μέσα από τις σελίδες του θαυμάσιου ένθετου περιοδικού "Λάμδα", που εκδίδει η εφημερίδα κάθε μήνα.
5. Το Σύλλογο Χιονοδρόμων Ορειβατών Βέροιας, που μας βοήθησε με την πείρα του σε κάποιες από τις διαδρομές μας.
6. Το συνάδελφο κ. Τσαλουχίδη Παντελή, καθηγητή φιλόλογο, για τον τελικό έλεγχο και διόρθωση των κειμένων αυτής της εργασίας.
7. Το συνάδελφο Περικλή Αμοιρίδη, καθηγητή γεωλόγο, για τις σημαντικές πληροφορίες του για όλες τις διαδρομές που κάναμε καθώς και για τη βοήθειά του στη χάραξη των διαδρομών αυτών πάνω στο χάρτη.

Με την πεποίθηση ότι αυτή η προσπάθειά μας θα τύχει της ευμενούς κρίσεως του αναγνωστικού κοινού, παρά τις ατέλειες και τα λάθη της, την παρουσιάζουμε.

Αν παρ' ελπίδα παραλείψαμε να αναφέρουμε κάποιο ή κάποια εξωκλήσια από την περιοχή της Βέροιας, θα το θεωρούσαμε μεγάλη υποχρέωσή μας αν μας ενημερώνατε γι' αυτό, τηλεφωνώντας στο σχολείο μας κάθε εργάσιμη ημέρα 7μ.μ.-10μ.μ. στον αριθμό 24.515

Βέροια
Περιβαλλοντική Ομάδα
Εσπερινού Γυμνασίου - Λυκείου Βέροιας

ΤΑ ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Α. ΒΕΡΟΙΑ

Στη Βέροια έχουμε δύο εξωκκλήσια, τον Προφήτη Ηλία και την Αγία Τριάδα.

1. Προφήτης Ηλίας *(χάρτης 1, αριθμός 1)*

Σ' όλους γνωστό το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, είναι κτισμένο σε κορυφή λόφου στο δυτικό - βορειοδυτικό άκρο της πόλης, πάνω από το συνοικισμό του Προμηθέα.

Κτίστηκε στη δεκαετία του '50 και εκείνη την εποχή δεντροφυτεύτηκε με πεύκα και ο λόφος. Έτσι, ενώ παλαιότερα ήταν εύκολα ορατό απ' οποιοδήποτε σημείο της πόλης, σήμερα μόλις που ξεχωρίζει ο τρούλλος του ανάμεσα στα πεύκα που έχουν μεγαλώσει και τόχουν κρύψει.

Πρόκειται για μια μονόκλιτη βασιλική με ψηλό τρούλλο και σταυροειδή

στέγη. Μεταγενέστερα προστέθηκε στο δυτικό μέρος πρόναος που αλλοίωσε την όλη μορφή του ναού, δίνοντάς του δυσανάλογα μεγάλο μήκος σε σχέση με το πλάτος του.

Το μήκος του μαζί με την κόγχη του ιερού είναι 20μ. περίπου και το πλάτος του 6 μ. Η όλη μορφή του θυμίζει εκκλησίες στη Ρωσία.

2. Αγία Τριάδα (χάρτης 1, αριθμός 2)

Πρόσβαση: Βγόινουμε από τη Βέροια παίρνοντας το δρόμο της Καστανιάς. Πριν ακριβώς από το εξοχικό κέντρο "Φλαμουριές", υπάρχει στα δεξιά μας δρόμος, τον οποίο και ακολουθούμε. Περνάμε τη γέφυρα πάνω από το φαράγγι του Τριποτάμου, το εργοστάσιο "Πασχαλίδη" και στρίβοντας στην καμπή του δρόμου προς τα αριστερά, αντικρίζουμε πάνω σ' ευρύχωρο πλάτωμα μια κομψότατη εκκλησία, κτισμένη εξ' ολοκλήρου από ντόπια πουρόπετρα. Πρόκειται για τον ιερό ναό της Αγίας Τριάδας, ρυθμού βασιλικής χωρίς τρούλλο, με κόγχη ιερού και καμπαναριό πάνω από την κεντρική είσοδο. Το μήκος της είναι 15,3 μ. και το πλάτος 7,2 μ.

Κάτω από το καμπαναριό υπάρχει ανάγλυφη επιγραφή με τη χρονολογία 1924, που κτίστηκε η εκκλησία. Όπως μας πληροφορήσαν άνθρωποι που φροντίζουν το ναό, αυτός κτίστηκε από την οικογένεια Σωσίδη. Το 1904, επί τουρκοκρατίας ακόμη, ο Αθανάσιος Σωσίδης, ο Ιωάννης Κούλης και Φοίβ Εφένδης ίδρυσαν στην περιοχή το πολύ μεγάλο για την εποχή νηματοουργείο "Βέρμιο".

Το τελευταίο χρόνο με την οικοδομική έξαρση στο συνοικισμό Πανάραμα, την αύξηση του πληθυσμού και καθώς δεν υπάρχει άλλη εκκλησία κοντά, ο ναός της Αγίας Τριάδος έγινε ενοριακός και πολύ σύντομο θα περικυκλωθεί από το σπίτι του οικισμού, που έχει φθάσει ήδη μέχρι εκεί.

Πρόταση για μια πεζοπορική προσέγγιση της Αγίας Τριάδας και του Προφήτη Ηλία. (Χάρτης 1, διοδρομιά Δ1, Φλαμουριές-Αγία Τριάδα-Κολογριά-Προφήτης Ηλίας-Βέροια).

Μπορούμε να επισκεφθούμε το δύο αυτά εξωκκλήσιο της Βέροιας μ' ένα πολύ ωραίο περίπατο κοντά στην πόλη.

Παίρνουμε την αστική συγκοινωνία για Γεωργιανούς, Τριπόταμο, Ράχη και κοτεβοίνουμε στο εξοχικό κέντρο "Φλαμουριές". Πριν και ακριβώς δίπλα από το εξοχικό κέντρο υπάρχει δρόμος, τον οποίο και ακολουθούμε. Σε 5 λεπτά περίπου βρισκόμαστε στο γεφυράκι που περνάει πάνω από τη χαράδρα του Τριπόταμου. Αξίζει μια μικρή στάση να θαυμάσουμε τα ορμητικά νερά και την οργιαστική βλάστηση στο βάθος της χαράδρας. Συνεχίζουμε μετά το γεφυράκι το δρόμο στα δεξιά μας, περνάμε μπροστά από το εργοστάσιο "Πασχαλίδη" και ανηφορίζοντας ο δρόμος μας φέρνει σ' ένα πλάτωμα, όπου αριστερά μας έχουμε την εκκλησία της Αγίας Τριάδας και δεξιά μας τα τελευταία σπίτια του οικισμού του Πανοράματος. Συνεχίζουμε μέσα από τον οικισμό με κατεύθυνση βάρεια και παραμένοντας πάντοτε στα δυτικά σύνορα του οικισμού. Όταν φτάσουμε στο βορειοδυτικό άκρο του οικισμού και αφού διασχίσουμε ένα-δύο σταροχώραφα, βρισκόμαστε σ' ένα δασάκι από πουρνάρια πάνω από ένα μεγάλο ρέμα που το ονομάζουν από παλιά "Καλογριά", άγνωστο γιατί. Με ευκολία διασχίζουμε το δασάκι με τα πουρνάρια κατηφορίζοντας προς το ρέμα. Από κάποιο σημείο και πέρα πρέπει να προσέξουμε για να ξεχωρίσουμε το μονοπάτι που εύκολα θα μας φέρει στο βάθος του ρέματος. Που θα μας φέρει σ' έναν άλλο

κόσμο, που ούτε μπορούσαμε να φανταστούμε, μόλις 500 μ. έξω από την πόλη. Πυκνή οργιαστική βλάστηση από πλατάνια, λεύκες, ιτιές και άλλα υδρόφιλα φυτά. Στη νότια πλευρά της ρεματιάς κρέμονται κατακόρυφα απρόσιτα βράχια στα οποία υπάρχουν σπηλιές. Σε παλιότερα χρόνια ίσως να χρησιμοποιήθηκαν σαν ασκηταριά. Η υποψία αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι δίπλα στις σπηλιές διακρίνονται στο βράχο σκαλίσματα σε σχήμα εικονοστασίων. Ίσως και το όνομα της ρεματιάς να έχει κάποια τέτοια προέλευση.

Στο βάθος της ρεματιάς κυλάει χειμώνα-καλοκαίρι ένα μικρό ρυάκι που χύνεται λίγο πιο κάτω στον Τριπόταμο. Το καλοκαίρι, που το νερό είναι λίγο στο ρυάκι, περνιέται εύκολα, το χειμώνα οπωσδήποτε θάχει πολύ νερό. Είναι ένα πολύ όμορφο ρυάκι, που δυστυχώς τα νερά του ρυπαίνουν φοβερά κτηνοτροφικές μονάδες που βρίσκονται πιο πάνω, μεταξύ των χωριών Τριπόταμος και Κομνήνιο.

Αφού περάσουμε το ρυάκι, ανηφορίζουμε τη βόρεια πλαγιά της ρεματιάς που έχει και λιγότερη βλάστηση. Σε κάποιο σημείο της πλαγιάς βρίσκουμε βρύση με πολύ ωραίο-κρύο νερό. Μετά από λίγο βρίσκουμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο που οδηγεί από το Κομνήνιο στη Βέροια, τον ακολουθούμε κατηφορίζοντας προς την πόλη και πριν μπούμε στο συνοικισμό του Προμηθέα έχουμε στα αριστερά μας το δασωμένο λόφο του Προφήτη Ηλία. Παρά την κάποια κόπωση, η ανάβαση στο λόφο, εκτός από την επίσκεψη στο εκκλησάκι, αποζημιώνει και με την υπέροχη θέα που προσφέρει προς την πόλη και προς τον κάμπο.

Η όλη πορεία που προτείνεται διαρκεί 1 με 1,5 ώρα, χωρίς να υπολογίσουμε τις διάφορες στάσεις που οπωσδήποτε θα γίνουν.

Β. ΑΜΜΟΣ-ΜΕΣΗ

1. Αγία Παρασκευή (Χάρτης 1, αριθ 3.)

Μεταξύ των χωριών Άμμου και Μέσης, μέσα στον κάμπο και ακριβώς δίπλα από τη νέα εθνική οδό Θεσσαλονίκης-Βέροιας, βρίσκεται το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής.

Είναι κτισμένο μέσα σε χώρο 3 περίπου στρεμμάτων, κατάφυτο με ψηλά δένδρα και περιτριγυρισμένο από δεντροφυτείες ροδακινιάς. Ο ναός είναι μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο και με κόγχη ιερού. Το μήκος του είναι 16,20 και το πλάτος του 7,40 μέτρα.

Είναι παλιός ναός που πρέπει να κτίστηκε στα τέλη του 19ου με αρχές του 20ού αιώνα.

Πεζοπορική προσέγγιση (Χάρτης 1, διαδρομή Δ2 - Φράγμα Αλιάκμονα - Άμμος - Αγία Παρασκευή - Βέροια):

Ξεκινάμε από το φράγμα του Αλιάκμονα και ακολουθούμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο όπως πάει δίπλα στο αρδευτικό κανάλι με κατεύθυνση βόρεια. Περνάμε δίπλα από τον οικισμό της Άμμου, που συναντάμε μετά από 1,5 χιλιόμετρο, και συνεχίζουμε από χωματόδρομο πλέον, έχοντας πάντοτε το κανάλι στα δεξιά μας. Μετά από 2 περίπου χλμ., πριν συναντήσουμε τη νέα εθνική οδό Θεσσαλονίκης-Βέροιας, βρισκόμαστε στα δεξιά μας γέφυρα που περνάει στη δεξιά όχθη του αρδευτι-

κού καναλιού. Περνάμε τη γέφυρα και στρίβουμε αμέσως αριστερά. Λίγα μέτρα πιο κάτω περνάμε κάτω από τον εθνικό δρόμο και αμέσως στρίβουμε δεξιά-ανατολικά και συνεχίζουμε το χωματόδρομο παράλληλα με την εθνική οδό, η οποία τώρα βρίσκεται στα δεξιά μας. Μετά από 1 περίπου χιλιόμετρο βλέπουμε δεξιά χωματόδρομο που ξαναπερνά κάτω από γέφυρα της εθνικής οδού. Μόλις περάσουμε τη γέφυρα αυτή, βλέπουμε στα αριστερά μας το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής. Αφού επισκεφτούμε το εξωκκλήσι, επιστρέφουμε από την ίδια διαδρομή μέχρι την αριστερή-δυτική όχθη του μεγάλου αρδευτικού καναλιού δίπλα στην εθνική οδό. Εκεί, αντί να πάρουμε κατεύθυνση προς τα νότια, προς το φράγμα του Αλιάκμονα απ' όπου ξεκινήσαμε, προχωράμε δυτικά προς τη Βέροια, αφήνοντας πίσω μας το κανάλι και έχοντας αριστερά μας την εθνική οδό. Μετά από 2 περίπου χλμ. συναντάμε το δημόσιο δρόμο Βέροιας-Αγίας Βαρβάρας και σε 2 ακόμη χλμ. βρισκόμαστε στο κέντρο της πόλης.

Η όλη διαδρομή είναι περίπου 9 με 10 χλμ. και διαρκεί περί τις 2 ώρες. Μπορεί να γίνει και με αυτοκίνητο κατάλληλο για δύσκολους χωματόδρομους. Καλύτερη εποχή προτείνεται ο Μάρτιος, όταν λουλουδιάζουν οι ροδακινιές κι ο κάμπος ροδίζει ολόκληρος. Επίσης τότε οι θερμοκρασίες είναι καλές για μια πεζοπορία στον κάμπο.

2. Αγία Τριάδα (Χάρτης 1, αριθ. 101)

Το εξωκκλήσι της Αγίας Τριάδας βρίσκεται και αυτό μέσα στον κάμπο, περιτριγυρισμένο από δεντροφυτείες ροδακινιάς και κερασιάς και είναι πολύ κοντά στο χωριό Άμμος.

Πολύ εύκολα το βρίσκει κανείς αν μπαίνοντας στην Άμμο στρίψει στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο αριστερά, μετά την εκκλησία του χωριού, με κατεύθυνση βόρεια προς τη Βέροια. Περίπου πεντακόσια μέτρα μετά το χωριό και στα δεξιά μας βρίσκεται το εξωκκλήσι της Αγίας Τριάδας.

Το εκκλησάκι κτίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80, από την οικογένεια Γαλάνη της Αγίας Βαρβάρας. Ήταν μια μικρή μονόχωρη βασιλική χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιερού. Το μήκος της ήταν 4 μέτρα

και το πλάτος της περίπου 3 μ. Ήδη από το 1999 κτιζεται προεκταση του ναού προς τα δυτικά, με δαπάνες και φροντίδα της ίδιας οικογένειας. Σήμερα το συνολικό μήκος του ναού είναι 9,20 μέτρα και το πλάτος 5,60 μέτρα, στο δε δυτικό τοίχο του υψώνεται νεόκτιστο καμπαναριό.

Αν συνεχίσουμε τη διαδρομή μας προς τα βόρεια, σε 5 με 10 λεπτά βρισκόμαστε στη Βέροια. Ο δρόμος είναι σ' όλο του το μήκος ασφαλτοστρωμένος και διασχίζει δεντροφυτείες. Η ίδια διαδρομή μπορεί να γίνει και πεζή και διαρκεί από Άμμο-Βέροια περίπου μία ώρα.

Γ. ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ

1. Προφήτης Ηλίας (Παλιό Μοναστήρι) (Χάρτης 1, αριθ 4, Διαδρομή Δ3: Φράγμα Αλιάκμονα-Προφήτης Ηλίας-Φράγμα Αλιάκμονα)

Η προσέγγιση γίνεται πάλι από το φράγμα του Αλιάκμονα μετά το χωριό Αγία Βαρβάρα. Διασχίζουμε το μικρό πευκοδάσος που βρίσκεται στη βόρεια όχθη του ποταμού και συνεχίζουμε το χωματόδρομο μετά το δασάκι που κατευθύνεται δυτικά, παράλληλα με το ποτάμι. Η διαδρομή είναι σύντομη, 1,5 με 2 χλμ., αλλά πολύ όμορφη. Στα αριστερά μας

έχουμε το ποτάμι με πολλά και ζωνρά πλατάνια στις όχθες του. Δεξιά μας το βουνό, βραχώδες αλλά κατάφυτο κυρίως με πουρνάρια και κουμαριές. Σε κάποιο σημείο, λίγο πριν φτάσουμε στον προορισμό μας, βλέπουμε και στις δύο όχθες του ποταμού απομεινάρια από την παλιά γέφυρα του δρόμου που συνέδεε τη Βέροια με τα χωριά των Πιερίων, η οποία ανατινάχτηκε το 1941.

Αμέσως μετά βρίσκουμε το εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία. Είναι μονόκλιτη βασιλική, χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιερού και μικρό πρόναο. Το μήκος του είναι 11,30 μέτρα και το πλάτος του 5,70 μέτρα*. Παρότι είναι κτισμένος με ευτελή υλικά, διατηρεί στο εσωτερικό του αξιόλογες τοιχογραφίες.

Ο ναός, όπως υφίσταται σήμερα, ήταν παλαιότερα καθολικό μοναστηριού, ένα από τα πολλά μοναστήρια που υπήρχαν εκατέρωθεν του Αλιάκμονα μεταξύ Βερμίου και Πιερίων. Κτίστηκε το 1570 και έχοντας υπ' όψη το γεγονός ότι την εποχή εκείνη οι Τούρκοι κατακτητές δεν επέτρε-

παν την ανέγερση νέων ναών και μοναστηριών (παρά μόνο την επισκευή ή αναδόμηση παλαιότερων μισοερειπωμένων ή ερειπωμένων και πάλι μετά από ειδική άδεια για τον κάθε ναό) μας κάνει να υποθέσουμε ότι πρέπει στην τοποθεσία αυτή να υπήρχε άλλο, παλαιότερο, μοναστήρι.

* Στις μετρήσεις που κάνομε, χωρίς να επιδιώκουμε λεπτομέρειες, στο μήκος κάθε ναού συμπεριλαμβάνουμε και τον πρόναο και την κόγχη του ιερού. Τυχόν υπόστεγο που έχουν γίνει είτε στο δυτικό είτε στο νότιο μέρος των εξωκκλησιών δεν έχουν μετρηθεί.

Το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία, όπως και τα άλλα κοντινά μοναστήρια, καταστράφηκε μετά την καταστολή της εξέγερσης του 1822. Δεν είναι γνωστό αν λειτούργησε έκτοτε σαν μοναστήρι. Σήμερα, εκτός του ναού, δεν υπάρχουν άλλες εγκαταστάσεις από το παλιό μοναστήρι. Όπως μας πληροφόρησε ο κ. Χρήστος Δράζος, κάτοικος Αγίας Βαρβάρας, που με δική του πρωτοβουλία και μέριμνα συντηρείται ο ναός, το 1941 χρονιά που ανατινάχτηκε η γέφυρα του Αλιάκμονα, οι εγκαταστάσεις του μοναστηριού υπήρχαν αλλά σε κακή κατάσταση. Μοναχοί δεν υπήρχαν τότε στο μοναστήρι. Υπήρχε σχεδόν ακέραιος ο μαντρότοιχος με πύλη στα δυτικά, όπου κατέληγαν δύο μονοπάτια, ένα από τα Ασώματα και ένα από την Αγία Βαρβάρα. Στα δυτικά επίσης του ναού υπήρχε διόροφο οίκημα με 10 κελιά στον όροφο και στάβλους στο ισόγειο.

Ο χώρος του μοναστηριού, όπως ήταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, ελάχιστα θυμίζει τη σημερινή κατάσταση. Το μέρος ήταν ένα όμορφο μικρό ρέμα με πλούσια βλάστηση και μια μικρή πηγή με ολοκάθαρο νερό. Υπήρχε ακόμη όρθια η παλιά πύλη του μαντρότοιχου του μοναστηριού. Την εποχή εκείνη όμως άρχισαν οι εργασίες της ΔΕΗ για την κατασκευή του παρακείμενου φράγματος των Ασωμάτων. Επειδή ο χώρος προοριζόταν για τη δημιουργία μιας ακόμη τεχνητής λίμνης, οι υπεύθυνοι των έργων θέλησαν να απαλλοτριώσουν το μέρος για το σκοπό αυτό.

Αντιστάθηκαν στα σχέδια αυτά οι κάτοικοι της περιοχής που αγαπούσαν το εξωκκλήσι, δεμένο με την ιστορία και τις παραδόσεις του τόπου τους. Έτσι είχαμε σαν αποτέλεσμα την εξής ρύθμιση: Το εξωκκλήσι παρέμεινε απείραχτο στη θέση του, αλλά για να μην υπάρξει πρόβλημα με τη δημιουργία της παρακείμενης τεχνητής λίμνης και κίνδυνος για τους επισκέπτες του ναού, η ΔΕΗ δημιούργησε ένα τεράστιο μπάζωμα με κροκάλες στο χώρο γύρω από το εκκλησάκι. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αλλοιωθεί εντελώς το τοπίο. Το ρεματάκι με την πλούσια βλάστηση χάθηκε. Στη θέση του υπάρχει τώρα ένα πλάτωμα, όπου, ευτυχώς, διατηρούνται τα περισσότερα από τα πλατάνια που υπήρχαν. Ανάμεσα σ' αυτό το πλάτωμα και το ποτάμι υπάρχουν μόνο μεγάλες πέτρες και αγκάθια. Η πηγή φυσικά χάθηκε, στη θέση της έγινε γεώτρηση και το νερό της αντλείται τώρα με τουλούμπα.

Η επιστροφή στο σημείο εκκίνησής μας γίνεται από την ίδια διαδρομή.

Δ. ΑΣΩΜΑΤΑ

1. Αγία Παρασκευή (Χάρτης 1, αριθ. 5)

Στο δρόμο για το χωριό Ασώματα και πριν την είσοδο του χωριού, βλέπουμε στα δεξιά μας, σε ψηλή περιοχή θέση πάνω από τον εθνικό δρόμο Θεσσαλονίκης-Κοζάνης, ένα καλοφτιαγμένο εξωκκλήσι. Είναι αφιερωμένο στην Αγία Παρασκευή. Είναι μονόκλιτη βασιλική, χωρίς τρούλλο, αλλά έχει κόγχη ιερού και καμπαναριό. Βρίσκεται σε περίφρακτο περιποιημένο χώρο και είναι πολύ καλά φροντισμένο. Έχει μήκος 9,50 μέτρα και πλάτος 4,10 μ..

Δυτικά της εκκλησίας σε απόσταση 30 περίπου μέτρων βρίσκεται αγίασμα της Αγίας Παρασκευής κτισμένο σε εσοχή βράχου, όπου υπάρχει και η μικρή πηγή που τρέχει αστείρευτα, χειμώνα-καλοκαίρι, σταθερή μικρή ποσότητα νερού. Από το σημείο αυτό αρχίζει απότομη ανηφορική χαράδρα με κατεύθυνση δυτική προς το χωριό Ράχη. Η χαράδρα είναι γεμάτη από γεωλογικούς σχηματισμούς, κυρίως σπηλαίων

από πουρόπετρα. Οι παλιοί κάτοικοι του χωριού Ασώματα αναφέρουν ότι γνωρίζουν από προφορική παράδοση των προγόνων τους πως οι σπηλιές αυτές σε πολύ παλιούς χρόνους (δεν γνωρίζουν πότε) ήταν ασκηταριά αφιερωμένα στους Ασώματος Άγγελους. Εκεί οφείλεται, λένε, και η ονομασία του χωριού τους. Σαν μοναδική απόδειξη των παραδόσεων αυτών, μπορούμε να διακρίνουμε σήμερα, απομεινάρια παλιών εικονοστασιών λαξευμένα στο μαλακό βράχο.

Η ιερότητα που είχε η περιοχή αυτή για τους κατοίκους του χωριού Ασώματα είναι μάλλον και η αιτία που κτίστηκε εκεί το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής.

Το εκκλησάκι κτίστηκε μεταξύ των ετών 1970 και 1972 από το ζεύγος Στέλιου και Παρασκευής Καυζαλίδη, κατοίκων Ασωμάτων. Όπως μας είπε η ίδια η Παρασκευή Καυζαλίδου, κάποτε, που ήταν άρρωστη, έβλεπε επίμονα στον ύπνο της μία εικόνα της Αγίας Παρασκευής, στο μέρος ακριβώς που είναι σήμερα το αγίασμα κοντά στο εκκλησάκι. Επειδή δε μπορούσε να ησυχάσει, παρακάλεσε το σύζυγό της να σκάψουν στο μέρος και να βρουν την εικόνα. Παρά τις προσπάθειές τους, εικόνα δε βρέθηκε. Βρέθηκε όμως η μικρή πηγή κι έτσι το ζεύγος Καυζαλίδη πήρε την απόφαση να κτίσει το εκκλησάκι και να το αφιερώσει στην Αγία Παρασκευή. Από την πρώτη στιγμή οι κάτοικοι του χωριού τους συμπαρραστάθηκαν σ' αυτήν τους την προσπάθεια κι έτσι σήμερα το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής είναι ένα στολίδι για τα Ασώματα.

Ε. ΡΑΧΗ

1. Αγία Αναστασία (Χάρτης 1, αριθ. 61)

Στο δημόσιο δρόμο Βέροιας-Κοζάνης, ένα περίπου χλμ. μετά τη διασταύρωση προς Σέλι, βρίσκουμε στ' αριστερά μας δρόμο που οδηγεί στο χωριό Ράχη. Ακολουθούμε το δρόμο αυτό και μετά από ενάμιση περίπου χλμ., στα δεξιά μας και σε κάποιο άνοιγμα του τοπίου ανάμεσα στις δεντροφυτείες από μηλιές και ροδακινιές, βλέπουμε ένα πολύ μικρό και απλό εξωκκλήσι.

Αφιερωμένο στην Αγία Αναστασία το εκκλησάκι αυτό είναι κτισμένο σε φυσική αναβαθμίδα του εδάφους, ψηλότερα από το επίπεδο του δρόμου και έτσι, παρά το μικρό του μέγεθος γίνεται εύκολα αντιληπτό. Ο τύπος του είναι μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, χωρίς κόγχη ιερού, χωρίς καμπαναριό. Οι διαστάσεις του είναι 2,5x2,5 μέτρα περίπου.

2. Ανάληψη (Χάρτης 1, αριθ. 7)

Με αφετηρία το χωριό Ράχη ξεκινάμε διασχίζοντας τον κεντρικό δρόμο του χωριού με κατεύθυνση νότια. Βγαίνουμε από το χωριό και συνεχίζουμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο που κατηφορίζει τώρα στο βάθος μεγάλης ανοιχτής ρεματιάς. Πριν αρχίσει να ανηφορίζει πάλι ο δρόμος, βρίσκουμε αριστερή διακλάδωση με χωματόδρομο που, όπως μας πληροφορεί πινακίδα, οδηγεί στη μονή Καλήπετρας. Εμείς συνεχίζουμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο ανηφορικά πλέον και στο τέλος της ανηφορικής διαδρομής, εκεί που τελειώνει η άσφαλτος, έχουμε διακλάδωση δεξιά-δυτικά που μετά από 500 μ. χωματόδρομου καλής βατότητας οδηγεί στο εξωκκλήσι της Ανάληψης. Η συνολική διαδρομή από τη Ράχη μέχρι το εξωκκλήσι της Ανάληψης είναι 3,5 χλμ..

Η περιοχή ονομάζεται Κότσκα και είναι ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Πρόκειται για μια έκταση γεμάτη χαμηλούς λόφους, καλυμμένη με λιβάδια, που το μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου είναι καταπράσινα. Ανάμεσα στους λόφους υπάρχουν ανοιχτές ομαλές ρεματιές, κατάφυτες. Ο χώρος της εκκλησίας 4-5 στρέμματα περίπου είναι περίφρακτος και γεμάτος δέντρα, ακακίες, πεύκα και κυπαρίσσια.

Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, με κόγχη ιερού και καμπαναριό πάνω από την είσοδο στο δυτικό μέρος του. Το μήκος του είναι 12 μέτρα και το πλάτος του 7 μέτρα. Δίπλα από την είσοδο, στο αριστερό μέρος, υπάρχει καρφωμένη μεταλλική πινακίδα που αναφέρει:

"ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΡΑΧΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1988

ΕΦΗΜΕΡΕΥΟΝΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΡΑΝΑΤΣΙΟΥ"

Μόλις όμως περάσουμε στο εσωτερικό του ναού, πάλι δίπλα στην είσοδο, βρίσκουμε καρφωμένη στον τοίχο παλιά ξύλινη κορνίζα όπου φυλάγεται ένα χειρόγραφο ταπεινό επίγραμμα που αντιγράφουμε όπως ακριβώς είναι:

Το Εκκλησάκι + Η Ανάλυψης
 Ω διαβάτα που περνάς, κε πας για το καλό σου
 Θυμήσου κε μένα μια στιγμή, κε κάμε το σταυρό σου.

Ήμουνα μια φορά κε γω, Εκκλησάκι στολισμένο,
 μα χρόνοι κακοί με θάψανε, στη γη Αφανισμένο.

Εις εποχήν θεάρεστον, εμφάνηκα σε κείνον,
 του παραδείσου καλονίν, ενταύθα μένων χύνω.

Κε όσοι θα με τιμήσετε, εδώ στην ερημία,
 Ο ύψιστος θα σας δωρήση, Ειρήνην, υγείαν, ευτυχίαν.

Επίγραμμα Αφιερούται

Εν Κώτσα-Ραχιάς-Βεροίας

Μαΐου 15 Σωτήριον έτος 1958

Ο γράψας: Ευάγγελος Στεφανόπουλος (ψάλτης)

Από το ταπεινό αυτό σημείωμα παίρνουμε λοιπόν την πληροφορία ότι υπήρχε εδώ το 1958 παλαιότερο εκκλησάκι το οποίοον ήταν μάλιστα ερειπωμένο.

Αξίζει νομίζουμε να αναφέρουμε ότι στο δυτικό τοίχο της εκκλησίας και στα δεξιά της κύριας εισόδου υπάρχει εντοιχισμένο κομμάτι παλιάς μαρμάρινης πλάκας όπου μόλις διακρίνονται τα εξής:

ΑΝΔΡΟΣ ΚΛΕΟ

ΝΕΤΑ ΜΑΚΑΤΕΣ

ΟΥΣ ΕΣ

Εξάλλου 500 μ. ανατολικά της εκκλησίας, εκεί που αρχίζει ο ασφαλτόδρομος που οδηγεί στη Ράχη, υπάρχουν παντού διάσπαρτα χαλάσματα από πολύ παλιές κατοικίες και άλλα κτίσματα. Οι κάτοικοι της Ράχης από πολύ παλιά ονομάζουν την περιοχή "Παλιοχώρι". Δυστυχώς παραμένει άγνωστο ποιά ήταν η πραγματική ονομασία αυτού του χωριού, ποιοί και πότε έζησαν εδώ, πότε και γιατί εγκατέλειψαν αυτόν τον όμορφο τόπο. Ποιά δυστυχία τους ανάγκασε να το κάνουν.

Επειδή τα χωριά που κήκαν από τους Τούρκους μετά την εξέγερση

του 1822, παρά τον αφανισμό τους, διατηρήθηκαν με τα ονόματά τους στη μνήμη των λίγων επιζώντων και πέρασαν στους μεταγενέστερους, πιστεύουμε πως το "Παλιοχώρι" ερημώθηκε προ του 1822. Ίσως πάλι η μοίρα να στάθηκε πολύ σκληρή μ' αυτό το μικρό τόπο και ν' αφάνισε τα πάντα, ανθρώπους, εκκλησία, ονομασία... Δυστυχώς ίσως να μη μάθουμε ποτέ.

Πεζοπορική προσέγγιση του εξωκκλησιού της Ανάληψης (Χάρτης 1, διαδρομή Δ4, Ράχη-Μαυρονέρι-Ανάληψη-Παλιοχώρι-Ράχη)

Σαν αφετηρία έχουμε πάλι το χωριό Ράχη. Ξεκινάμε από την κεντρική πλατεία με κατεύθυνση δυτική αυτή τη φορά. Στα δυτικά-νοτιοδυτικά της Ράχης ακριβώς δίπλα στο χωριό υψώνεται μεγαλόπρεπα ο Αζμούτς. **Το Ασημούτσι των Βυζαντινών:** Ένας ψηλός κατάφυτος λόφος που οι πλαγιές του έχουν μεγάλη κλίση. Βαδίζουμε το χωματόδρομο που βγαίνει από το χωριό και κατευθύνεται προς τον Αζμούτς. Συνεχίζουμε την πορεία μας έχοντας αριστερά μας-νότια το βουνό και δεξιά μας βόρεια τις εύφορες εκτάσεις μεταξύ Ράχης και Τριποτάμου, γεμάτες δεντροφυτείες με μηλιές, ροδακινιές και κερασιές. Παντού στη διαδρομή μας αρδευτικά κανάλια με πολλά πεντακάθαρα νερά. Μετά από 45 με 50 λεπτά της ώρας ο δρόμος κλίνει προς τα νότια και βρισκόμαστε σε μια εύφορη λαγγαδιά. Μπροστά μας τεράστιες ιτιές μαρτυρούν την ύπαρξη νερού. Πράγματι πλησιάζοντας αντιλαμβανόμαστε ότι είναι φυτρωμένες σε λιμνούλα με πεντακάθαρα νερά. Βρισκόμαστε στις πηγές του "Μαυρονερίου", παντού γύρω μας πηγάζουν ολοκάθαρα νερά. Υπάρχουν εκεί και οι εγκαταστάσεις αντλιοστασίων που διοχετεύουν μέσα από μεγάλους σωλήνες τα νερά του "Μαυρονερίου" προς τη Βέροια. Συνεχίζουμε το δρόμο μας, που τώρα γίνεται ελαφρά ανηφορικός, με κατεύθυνση νότια αριστερά μας το βουνό με αραιότερη βλάστηση τώρα και δεξιά μας λιβάδι καταπράσινο χειμώνα-καλοκαίρι, που κατηφορίζει προς το "Μαυρονέρι". Μετά από 500 περίπου μέτρα βρίσκουμε διακλάδωση. Παίρνουμε τον αριστερό ανηφορικό δρόμο και μετά από λίγη ώρα βρισκόμαστε στα υψώματα της Κότσικας και στο εκκλησάκι της Ανάληψης. Συνεχίζοντας τον ίδιο δρόμο, θα βρούμε τα ερείπια του "Παλιοχωρίου" και τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο που θα μας οδηγήσει στη Ραχιά. Όπως αντιλαμβάνεται κανείς η παραπάνω διαδρομή περιφέρεται γύρω από τον Αζμούτς και διαρκεί 2 περίπου ώρες.

3. Παναγιά Καλήπετρα *(Χάρτης 1, αριθμ. Διαδρομῆ Δ5, Ράχη-Καλήπετρα-Ράχη)*

Με αφετηρία τη Ράχη και πάλι, διασχίζοντας τον κεντρικό δρόμο προς τα νότια, βγαίνουμε από το χωριό και συνεχίζοντας τον ασφαλτόδρομο κατηφορίζουμε στη ρεματιά που βρίσκεται νότια του χωριού. Πριν αρχίσει ν' ανηφορίζει ο δρόμος, έχουμε στ' αριστερά μας διακλάδωση και μια ταμπέλα μας υποδεικνύει ότι οδηγεί στην Παναγιά Καλήπετρα.

Ακολουθούμε αυτόν το χωμάτινο πλέον δρόμο, που στην αρχή είναι ανηφορικός, μετά για 1,5 με 2 περίπου χλμ. διασχίζει μια λαγκαδιά με κατεύθυνση συνεχώς νότια, μέχρι που να βρεθούμε σε εξάισια πανοραμική τοποθεσία πάνω από τον Αλιάκμονα και απέναντι από τα Πιέρια. Από το σημείο αυτό αρχίζει απότομη κατηφόρα με πολλές κλειστές στροφές.

Στο τέλος περίπου της κατηφορικής διαδρομής και λίγο πριν φτάσουμε στο ποτάμι, στ' αριστερά μας και σ' ένα μικρό πλάτωμα της πλαγιάς αντικρύζουμε το εξωκκλήσι της Παναγιάς Καλήπετρας. Είναι μια μικρή εκκλησία με μορφή τρίκλιτης βασιλικής, χωρίς τρούλλο αλλά με

κόγχη ιερού και καμπαναριό πάνω από την κύρια είσοδο στα δυτικά. Το μήκος της είναι 14 και το πλάτος 8,50 μέτρα. Στο νότιο τοίχο της εκκλησίας κοντά στην κύρια είσοδο υπάρχουν εντοιχισμένες δύο μαρμάρινες πλάκες. Στην αριστερή, πάνω-πάνω υπάρχει σκαλισμένος ένας σταυρός, από κάτω η χρονολογία 1776 και πιο κάτω μεμονωμένα δυσανάγνωστα γράμματα. Στη δεξιά μαρμάρινη πλάκα, που είναι νεώτερη, είναι σκαλισμένα τα εξής:

+ΕΘΕΜΕΛΗΘΗ
ΥΠΟ ΚΑΤΟΙΚΩΝ
ΡΑΧΗΣ ΤΩ 1977
ΤΟ ΠΡΙΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΚΑΗΚΕ ΤΟ 1941

Πράγματι, το μοναστήρι και ο ναός του που ήταν αφιερωμένος, όπως και ο υπάρχων, στο γεγονός της γέννησης της Θεοτόκου, κάηκαν το 1941 μετά από εμπρησμό στον οποίο προέβη κτηνοτρόφος της περιοχής.

Για το πότε ιδρύθηκε αρχικά το μοναστήρι και από ποιόν, δεν είναι γνωστό. Για πρώτη φορά αναφέρεται τον 16ο αιώνα στο συναξάρι του Αγίου Διονυσίου του Εν Ολύμπω. Συμπεραίνεται ότι θα πρέπει να ιδρύθηκε στις αρχές του 16ου αιώνα. Ήταν και τότε αφιερωμένο στη Γέννηση της Θεοτόκου και άκμαζε μέχρι το 1822 οπότε καταστράφηκε ολοκληρωτικά από τους τούρκους για τη συμμετοχή του στην επανάσταση.

Αν και μετά από 10 περίπου χρόνια άρχισε πάλι να κτίζεται, το μοναστήρι της Καλίπετρας δεν ξαναπόκτησε την παλιά του αίγλη, στα τέλη δε του 19ου αιώνα εγκαταλειμμένο κατέρρευσε. Αυτό το γεγονός συμπεραίνουμε από διασωθείσα ενημερωτική επιστολή του μητροπολίτη Βέροιας προς τους Χριστιανούς της περιοχής με χρονολογία 1892. Στην επιστολή ζητείται από τους πιστούς να συνδράμουν τον παπά Σταύρον, ηγούμενο της μονής Καλής Πέτρας, για να επισκευάσει τη μονή η οποία είχε καταρρεύσει, όπως αναφέρεται. Όπως γράψαμε πιο πάνω, η πυρκαϊά του 1941 ολοκλήρωσε την καταστροφή του μοναστηριού.

Σήμερα εκτός της μικρής εκκλησίας υπάρχει στο χώρο κτισμένος και ένας ξενώνας, εδώ δε και ένα χρόνο ζει μόνιμα και ένας μοναχός φιλοδοξώντας να ξαναδώσει ζωή στο παλιό ιστορικό μοναστήρι.

Ο χώρος που είναι χτισμένος στο εξωκκλήσι-μοναστήρι της Παναγιάς

Καλήπετρας είναι άγριας ομορφιάς. Στα βορειοανατολικά της εκκλησίας υψώνεται κάθετο, απρόσιτο, άγριο του βουνό. Γίσως σ' ευφημισμό να οφείλεται και η ονομασία Καλή Πέτρα). Στα νότια χάσκει γκρεμός πάνω από τον Αλιάκμονα που τα τελευταία χρόνια, λόγω του φράγματος των Ασωμάτων, είναι λίμνη. Μόνο από δυτικά είναι προσιτός ο χώρος και εκεί καταλήγει και ο δρόμος που κατεβαίνει από τη Ράχη. Από το σημείο αυτό επίσης μπορούμε εύκολα να κατηφορίσουμε μέχρι τις όχθες του Αλιάκμονα.

Δυτικά της Καλήπετρας και χαμηλά κοντά στο ποτάμι σε απόσταση 500 περίπου μέτρων υπάρχει πλάτωμα όπου την προσοχή τραβάνε χαλόσματα από πολύ παλιά κτίσματα και ένα πολύ μεγάλο υπεραιώνιο κυπαρίσσι, μοναδικό στην περιοχή. Η τοποθεσία προσεγγίζεται εύκολα από ένα καλό μονοπάτι που διασχίζει και μια βαθιά κατάφυτη ρεματιά που μεσολαβεί.

Όλη η περιοχή είναι διάσπαρτη από ερείπια μικρών, ως επί το πλείστον, κτισμάτων. Στα περισσότερα διακρίνεται μόνο το περίγραμμα των θεμελίων μέσα στο χώμα και στη βλάστηση. Ένα από αυτά, δίπλα ακριβώς στο μοναδικό τεράστιο κυπαρίσσι, ξεχωρίζει με τις μεγάλες του διαστάσεις και ίσως είναι τα θεμέλια κάποιας παλιάς εκκλησίας.

Η επιστροφή μας από την Καλήπετρα στη Ράχη γίνεται από την ίδια διαδρομή που ήρθαμε, είναι όμως πολύ πιο κοπιαστική λόγω της ανηφόρας. Διάρκεια διαδρομής από Ράχη-Καλήπετρα 1 ώρα και 15 λεπτά περίπου και από Καλήπετρα-Ράχη 1,5 με 2 ώρες περίπου.

Η όλη διαδρομή γίνεται μέσα σε δάση κυρίως πουρναριού και δρέβιων.

ΣΤ. ΛΕΥΚΟΠΕΤΡΑ

1. Άγιος Αθανάσιος (Χάρτης 1, αριθ. 9.)

Ανατολικά του χωριού Λευκόπετρα σε απόσταση 2 περίπου χλμ., μέσα σε καλλιεργημένα χωράφια σωροί από πέτρες μαρτυρούν πολύ παλιά ερείπια κατοικιών. Η περιοχή αυτή όπως και εκείνη στην Κότσκα ονομάζεται επίσης από πολύ παλιά "Παλιοχώρι" και βρίσκεται 4 περίπου

χλμ νοτιοδυτικά της Κότσκος

Σε μία μικρή ακαλλιέργητη πλαγιά της περιοχής αυτής, με νοτιοδυτικό προσανατολισμό και δίπλα σε μικρό αγροτικό δρόμο μέτριας βατότητας, βρίσκεται ξεχασμένο και σε πολύ κοκή κατάσταση, όμως όρθιο ακόμη, ένα εξωκκλήσι. Είναι κτισμένο με πέτρες της περιοχής και οι τοίχοι του χωρίς καμία φροντίδα στο τόσα χρόνια δεν θ' αντέξουν για πολύ ακόμη. Η στέγη του από πολύ παλιά χοντρά και ακατέργαστα ξύλα αντέχει ακόμη το μεγάλο βάρος των σχιστολίθων που την καλύπτουν.

Είναι μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο και κόγχη ιερού. Το μήκος της εκκλησίας είναι 13,5 μέτρα και το πλάτος 5,10 μέτρα. Η είσοδος είναι μια μικρή παλιά πόρτα στα δυτικά και μας φέρνει σ' ένα πρόναο μικρό σε διαστάσεις. Οι τοίχοι στον πρόναο και το ξύλα της στέγης είναι κατάμαυροι-καπνισμένοι από φωτιά που άναψαν κάποιοι στο εσωτερικό του ναού. Η κατάσταση στον κυρίως ναό δεν είναι καλύτερη. Δεν υπάρχει ταβάνι και από κάποια κενά στη στέγη μπαίνουν νερά όταν βρέχει. Παντού υπάρχουν χώματα και πέτρες από το πάτωμα του ναού που είναι σκαμμένο. Κάποιοι δεν έχουν βρει ακόμη το θησαυρό τους και τον ψάχνουν.

Τοιχογραφίες δεν υπάρχουν ούτε κι άλλες εικόνες, παρά μόνο δύο-

τρεις στο μισοκατεστραμμένο τέμπλο. Από μαρτυρίες των κατοίκων της Λευκόπετρας και από την εικόνα στο τέμπλο δίπλα στην εικόνα της Παναγίας αναγνωρίζουμε ότι ο ναός είναι αφιερωμένος στον Άγιο Αθανάσιο.

Στο αριστερό μέρος του τέμπλου βρήκαμε ένα κιβώτιο όπου φυλάγονταν ανθρώπινα οστά. Το γεγονός αυτό και η αφιέρωση του ναού στον Άγιο Αθανάσιο μας οδηγεί στην υπόθεση ότι ο ναός θα πρέπει να ήταν ο νεκροταφικός ναός του παλιού χωριού που υπήρχε εδώ και που μη γνωρίζοντας κανείς το όνομά του το λέμε "Παλιοχώρι". Για τους λόγους που προαναφέραμε για το "Παλιοχώρι" στην Κότσκα, υποθέτουμε ότι το χωριό ερημώθηκε προ του 1822. Το εξωκκλήσι λοιπόν του Αγίου Αθανασίου θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στα τέλη του 18ου αιώνα ή πιο πριν. Μια πρόκληση για τους ειδικούς η χρονολόγησή του.

Πεζοπορική προσέγγιση του εξωκκλησιού του Αγίου Αθανασίου Λευκόπετρας (Χάρτης 1, διαδρομή Δ6, Ράχη-Κότσκα-Ραντάρ-Αγ. Αθανάσιος-Γεωργιανοί)

Αφετηρία της διαδρομής αυτής είναι πάλι το χωριό Ράχη. Διασχίζουμε τον κεντρικό δρόμο του χωριού με κατεύθυνση νότια, η διαδρομή μας είναι ίδια μ' αυτή που περιγράψαμε για την Κότσκα με αυτοκίνητο. Περνάμε τη ρεματιά που είναι έξω από το χωριό βαδίζοντας πάντα σε ασφαλτο, αφήνουμε στ' αριστερά μας τη διακλάδωση για Καλήπετρα και συνεχίζουμε ανηφορικά με κατεύθυνση τώρα νοτιοδυτική. Τρία χλμ. μετά το χωριό βρισκόμαστε στα ερείπια του Παλιοχωριού Κότσκας ακριβώς εκεί που τελειώνει ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος. Δεξιά μας, όπως είπαμε, υπάρχει χωματόδρομος με κατεύθυνση δυτική προς το εκκλησάκι της Ανάληψης. Εμείς συνεχίζουμε ευθεία νότια-νοτιοδυτικά. Διασχίζουμε τα υψώματα της Κότσκας και σε λίγο ο δρόμος αρχίζει πάλι ν' ανηφορίζει προς ένα βουνό χωρίς μεγάλη κλίση στην κορυφή του οποίου ο ΟΤΕ έχει εγκαταστήσει ραντάρ. Περνάμε νότια από το ραντάρ και ξεπερνώντας την καμπύλη του βουνού αρχίζουμε να κατηφορίζουμε έχοντας απέναντί μας νοτιοδυτικά το χωριό Λευκόπετρα. Ο δρόμος μας μετά από λίγη ώρα συναντά τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο Γεωργιανών-Λευκόπετρας-Μικρής Σάντας. Πριν συναντήσουμε όμως την ασφαλτο, έχουμε στ' αριστερά μας χαμηλά μεγάλα μαντριά και χωματόδρομο που στρίβει σχεδόν αντίθετα με την πορεία μας κατηφορίζοντας την

πλαγιά. Ακολουθούμε αυτόν το δρόμο που κάνει ένα ημικύκλιο γράφοντας τη γραμμή του βουνού. Περίπου 1 χλμ. μετά τη στροφή ξεχωρίζουμε δεξιό χαμηλό σε ομαλή πλαγιά με αραιή βλάστηση θάμνων το εκκλησάκι του Αγίου Αθανασίου, δίπλα σ' ένα αιωνόβιο τεράστιο δέντρο, το μοναδικό στην πλαγιά αυτή.

Για την επιστροφή μας παίρνουμε το δρόμο που περνάει κάτω από το εκκλησάκι και συνεχίζει με κατεύθυνση βορειοδυτική προς τα μαντριά, προς την άσφαλο. Όταν συναντήσουμε την άσφαλο, συνεχίζουμε δεξιό με κατεύθυνση βόρεια προς τους Γεωργιανούς. Ο δρόμος ευθύς και φαρδύς έχει δεξιά κι αριστερό του κατάφυτα βουνά. Κατασκευάστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 και ήταν τμήμα της Εγνατίας οδού, όπως είχε χαραχτεί τότε. Με την καινούργια χάραξη η Εγνατία περνάει πιο νότια και πολύ πιο χαμηλό, μέσα από τη λεκάνη του Αλιάκμονα.

Αφού περπατήσουμε περίπου 3,5 με 4 χλμ. άσφαλο, βρισκόμαστε στους Γεωργιανούς, από όπου με τη συγκοινωνία (προσοχή, είναι πολύ αραιή) μπορούμε να γυρίσουμε στη Βέροια. Συνολική διάρκεια διαδρομής 3-4 ώρες.

ΣΤ. ΚΑΣΤΑΝΙΑ

1. Προφήτης Ηλίας (Χάρτης 2, αριθ. 1.)

Στο δημόσιο δρόμο Βέροιας-Καστανιάς-Κοζάνης, 15 χλμ. από τη Βέροια σε μια αριστερή στροφή καθώς ανεβαίνουμε και στα δεξιά μας βρίσκεται το εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία. Είναι χτισμένο σε μια ευρύχωρη εσοχή του βουνού που σκεπάζεται στην περιοχή από πυκνό δάσος οξυάς. Ο ρυθμός του είναι μονόκλιτη βασιλική με τρούλλο, με κόγχη ιερού και καμπαναριό πάνω από την είσοδο στο δυτικό μέρος του ναού. Το μήκος του είναι 6 μ. και το πλάτος 4 μ. περίπου. Είναι ένα κομψό, καλοχτισμένο εκκλησάκι, πολύ καλό φροντισμένο.

Στο νότιο τοίχο της εκκλησίας υπάρχει καρφωμένη μαρμάρινη επι-

γραφή που μας πληροφορεί ότι το εκκλησάκι κτίστηκε από τους Πόντιους πρόσφυγες της Καστανιάς το 1980 και ότι αφιερώθηκε στον Προφήτη Ηλία σε ανάμνηση της εγκαταστάσεώς τους στην περιοχή στις 20 Ιουλίου 1924, ημέρα γιορτής του Προφήτη.

2. Άγιος Γεώργιος (στους Προσκόπους) (Χάρτης 2, αριθ. 2.)

Δύο με τρία χλμ. αφού περάσουμε το χωριό Καστανιά κινούμενοι προς Κοζάνη στον κεντρικό δρόμο, βρίσκουμε στα δεξιά μας διακλάδωση ασφαλτοστρωμένη που οδηγεί στην Παναγία Σουμελά. Μόλις πάρουμε αυτή τη διακλάδωση, πάλι στα δεξιά μας υπάρχει κατηφορικός δρόμος που στα 100 μ. σε φέρνει στο "Εκπαιδευτικό περιβαλλοντικό κατασκηνωτικό κέντρο Καστανιάς" του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων.

Το κέντρο βρίσκεται μέσα σε περιποποιημένο περίφρακτο χώρο 10 στρεμμάτων, περιτριγυρισμένο από πυκνό δάσος οξυάς. Απέχει 21 χλμ. από τη Βέροια και το υψόμετρό του είναι 1.200 μ. Σ' ένα μεγάλο καλοφτιαγμένο κτίριο βρίσκονται οι κύριες εγκαταστάσεις του κέντρου. Στο

ισόγειο τραπεζαρία-εστιατόριο χωρητικότητας 200 ατόμων και πλήρως εξοπλισμένη κουζίνα. Στον όροφο υπάρχει διπλός κοιτώνας με δυνατότητα φιλοξενίας 40 ατόμων τους χειμερινούς μήνες.

Ανατολικά του κτιρίου αυτού, μέσα σε μια συστάδα δέντρων οξυάς και ελάτης βρίσκεται κτισμένο ένα όμορφο εκκλησάκι με ιδιόμορφο σχήμα, έτσι που δεν μπορείς να το εντάξεις σε κανένα ρυθμό. Το μήκος του είναι 5 μέτρα και το πλάτος του 4. Όπως μας πληροφόρησε ο υπεύθυνος του κέντρου, παλαίμαχος πρόσκοπος κ. Αθανάσιος Στάντζος, το ζεύγος Δημήτριος και Δόμνα Τσιτιρίδη το 1974 με δικά τους έξοδα και φροντίδα έκτισαν στο μέρος ένα εικονοστάσι αφιερωμένο στον Άγιο Γεώργιο. Έκτοτε και μέχρι το 1997 σε διάφορες φάσεις και πάντα με δαπάνες του ζεύγους Τσιτιρίδη, βελτιωνόταν και επεκτείνονταν το εικονοστάσι με αποτέλεσμα να έχουμε σήμερα το ιδιόμορφο πλην όμως ωραίο εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου.

Πεζοπορική προσέγγιση του Αγίου Γεωργίου (Χάρτης 2, διαδρομή Δ1 Καστανιά-Π.Σουμελά-Αγ.Γεώργιος-Καστανιά): Ανηφορίζουμε τον κεντρικό δρόμο του χωριού Καστανιά με κατεύθυνση προς την Παναγία Σουμελά. Στα τελευταία σπίτια του χωριού αφήνουμε το δρόμο και

ακολουθούμε ανηφορικό μονοπάτι στ' αριστερά μας, όπως μας υποδεικνύει πινακίδα, που μας βγάζει σύντομα στην Παναγία Σουμελά. Από εκεί συνεχίζουμε το μεγάλο ασφαλτοστρωμένο δρόμο που κατευθύνεται δυτικά-νοτιοδυτικά και συναντά μετά από 2 με 2,5 χλμ. τον Εθνικό δρόμο Βέροιας-Κοζάνης. Πριν τη διασταύρωση στ' αριστερά μας έχουμε το χωματόδρομο που οδηγεί στο κατασκηνωτικό κέντρο των προσκόπων. Αν συνεχίσουμε την πορεία μας στο χωματόδρομο αυτό, μετά από 1 χλμ. μέσα σε πυκνό δάσος οξυάς, θα βρεθούμε πάλι στο χωριό Καστανιά.

Η συνολική διάρκεια της πεζοπορίας είναι 1 ώρα περίπου. Είναι ιδανική διαδρομή για το καλοκαίρι, γιατί λόγω υψομέτρου και του δάσους της οξυάς η περιοχή είναι δροσερή. Όμως είναι πολύ ευχάριστη και εύκολη να γίνει και με χιόνι.

3. Άγιος Γεώργιος (στον Αράπη) (Χάρτης 2, αριθ. 3, φωτ. στο εξώφυλλο)

Νότια της Καστανιάς σε μικρή απόσταση δεσπόζει το βουνό Αράπης (υψόμετ. 1 234 μ.). Το βουνό είναι καταπράσινο, αλλά η κορυφή του πετρώδης. Στη ρίζα της κορυφής και στο βόρειο μέρος της, προς τη μεριά της Καστανιάς, είναι κτισμένο ένα πολύ μικρό εκκλησάκι δίπλα σε μια πηγή. Είναι ρυθμού μονόκλιτης βασιλικής χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιερού και καμπαναριό πάνω από την κύρια είσοδο. Στην πρόσοψή του υπάρχει εντοιχισμένη πινακίδα όπου διαβάζουμε:

“ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΠΛΙΤΩΝ
ΤΟΥ 522 ΤΑΓΜ. ΠΕΖΙΚΟΥ ΗΓΕΡΘΗ Ο
ΙΕΡΟΣ ΟΙΚΟΣ ΟΥΤΟΣ, 12 ΙΟΥΛΙΟΥ 1951”

Όπως είναι φυσικό, αυτοί που έκτισαν το εκκλησάκι το αφιέρωσαν στον προστάτη του πεζικού Αγ. Γεώργιο.

Πεζοπορική προσέγγιση του Αγ. Γεωργίου στον Αράπη (Χάρτης 2, Διαδρ. Δ2 και Διαδρ. Δ3)

Σημείο εκκίνησής μας είναι το εστιατόριο “Γρα-γρου” στην είσοδο του χωριού Καστανιά πάνω στον εθνικό δρόμο Βέροιας-Κοζάνης. Απέναντι ακριβώς από το “Γρα-γρου” υπάρχει μεγάλο εικονοστάσι αφιερωμένο στον Άγιο Χριστόφορο, προστάτη των ταξιδιωτών. Πίσω από το

"Γρα-γρου" υπάρχει χαράδρα απότομη και κατάφυτη. Για να διεισδύσουμε σ' αυτή τη χαράδρα, ψάχνουμε το μονοπάτι που ξεκινάει από το δρόμο 20-30 μέτρο λίγο πιο κάτω από το εστιατόριο. Στην αρχή το μονοπάτι είναι δύσκολο και απότομο, γρήγορα όμως σε οδηγεί σ' έναν παλιό δρόμο που οι κάτοικοι της Καστανιάς ονομάζουν "τούρκικο δρόμο", γιατί, όπως μας είπαν, είναι ο παλιός δρόμος που οδηγούσε από την περιοχή στη Βέροια επί τουρκοκρατίας.

Από το δρόμο αυτό πολύ εύκολο μέσα σε 15-20 λεπτά είμαστε στο βάθος της χαράδρας. Η βλάστηση είναι οργιαστική. Εκτός των άλλων υπάρχουν και αρκετές καρυδιές, απομεινάρια καλλιεργειών που είχαν άλλοτε εδώ οι κάτοικοι του χωριού. Στο βάθος της ρεματιάς στρίβουμε δεξιά, περνάμε δύο-τρία ρυάκια, πιάνουμε την απέναντι πλαγιά και αρχίζουμε την ανάβαση. Υπάρχει και μονοπάτι αλλά είναι δύσκολο να το ξεχωρίσεις μέσα στη βλάστηση. Βαδίζουμε λοιπόν απ' όπου βρίσκουμε βολικά, φροντίζοντας η κατεύθυνσή μας να είναι προς την κύρια κορυφή του βουνού. Στην αρχή η ανάβαση είναι σχετικά ομαλή μέσα στο δάσος από βελανιδιές, όσο όμως ανεβαίνουμε το βουνό παρουσιάζει μεγαλύτερη κλίση και η ανάβαση γίνεται πιο δύσκολη. Τώρα το δάσος κυριαρχείται πλέον από οξυές, γι' αυτό αν το διαβείτε φθινόπωρο ή χειμώνα χρειάζεται προσοχή γιατί τα πεσμένα φύλλα της οξυάς γλιστρούν πολύ. Μετά από 3/4 με μία ώρα ανάβαση, εκεί που η βλάστηση αραιώνει κοντά στην κορυφή, βρίσκουμε καλοστρωμένο χωματόδρομο. Στα αριστερά μας, πάνω σ' αυτό το χωματόδρομο βρίσκουμε το εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου. Μετά την κοπιαστική πορεία, το δροσερό νεράκι της πηγής δίπλα στον Άγιο Γεώργιο μας φαίνεται το νοστιμότερο που ήπιαμε ποτέ.

Από το εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου έχουμε δύο επιλογές επιστροφής:

α) Διαδρομή Δ2, χάρτης 2 (Αράρης-Καστανιά): Παίρνουμε το δρόμο που περνάει μπροστά από το εκκλησάκι με κατεύθυνση δυτική. Μετά από 2 περίπου χλμ. ο δρόμος κάμπτεται προς τα βορειοανατολικά και αφού περάσουμε τη ρεματιά γίνεται ελαφρά ανηφορικός. Αφού περπατήσουμε άλλο 1,5 χλμ. περίπου, συναντάμε το δημόσιο δρόμο Βέροιας- Κοζάνης, δυτικότερα και ψηλότερα από την Καστανιά. Κατηφορίζουμε και σε 20 λεπτά περίπου βρισκόμαστε στο "Γρα-γρου". Η συνολική διάρκεια αυτής

της διαδρομής είναι 2,5 ώρες περίπου.

β) Δεύτερη επιλογή η διαδρομή Δ3, χάρτης 2 (Αράρης-Ραντάρ-Κότσκα-Ράχη-Βέροια): Η διαδρομή αυτή είναι πιο κοπιαστική, αλλά πιο ενδιαφέρουσα. Προτείνεται σ' όσους έχουν κάποια εξοικείωση με την πεζοπορία και σε ημέρα με καλές καιρικές συνθήκες.

Παίρνουμε πάλι το δρόμο που περνάει μπροστά από το εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου, με κατεύθυνση ανατολική αυτή τη φορά. Ο δρόμος "αγκαλιάζει" την κορυφή του Αράρη και σε λίγο μας φέρνει από τη βόρεια στην ανατολική πλευρά του. Μπροστά μας χαμηλά βλέπουμε καλό χωματόδρομο. Επειδή η πλαγιά που μεσολαβεί είναι ομαλή με αραιή χαμηλή βλάστηση, την κατηφορίζουμε και σύντομα βρισκόμαστε σ' αυτό το δρόμο. Προς τα δεξιά - δυτικά οδηγεί στο χωριό Μικρή Σάντα που βρίσκεται στη νότια πλευρά του Αράρη. Προς τα αριστερά μετά από μεγάλη διαδρομή βγάζει στο δημόσιο δρόμο πιο πάνω από τους Γεωργιανούς. Παίρνουμε την αριστερή - ανατολική κατεύθυνση. Η περιοχή είναι γεμάτη όμορφες χορταριασμένες ραχούλες, ιδανικά βοσκοτόπια. Προς τις ρεματιές δάση πυκνά, κυρίως βελανιδιάς. Κάθε τόσο βρίσκουμε βρύσες με δροσερό νερό που τροφοδοτούν ποτίστρες για τα κοπάδια.

Ο δρόμος αρχίζει να κατηφορίζει στο βάθος μιας ρεματιάς, όπου μέσα στην πυκνή βλάστηση την προσοχή μας κλέβουν αιωνόβιες καστανιές, αληθινά μνημεία της φύσης. Μετά τη ρεματιά ανηφορίζουμε και πάλι και στην κορυφή της επόμενης πλαγιάς, αφήνουμε το δρόμο αυτό και ακολουθούμε άλλον μικρότερο χωματόδρομο στα δεξιά μας με κατεύθυνση νοτιοανατολική. Στόχος μας είναι να προσεγγίσουμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο Γεωργιανών-Λευκόπετρας, τον οποίο έχουμε συνεχώς δεξιά μας χαμηλά στην πλαγιά. Ο μικρός χωματόδρομος που ακολουθούμε θα μας βγάλει σε λίγη ώρα, ακριβώς στο σημείο όπου η διαδρομή Δ6 του χάρτη 1 συναντά την ασφαλτο ανάμεσα στους Γεωργιανούς και τη Λευκόπετρα. Ακολουθούμε τώρα τη διαδρομή Δ6 του χάρτη 1 κατευθυνόμενοι προς Κότσκα-Ράχη και από τη Ράχη μπορούμε εύκολα από το δημόσιο δρόμο να κατέβουμε στη Βέροια. Συνολική διάρκεια της διαδρομής αυτής 8 με 9 ώρες περίπου.

Η. ΤΡΙΠΟΤΑΜΟΣ

1. **Αγ. Αθανάσιος**, (Χάρτης 2, Αριθμ. 4)
2. **Αγ. Νικόλαος**, (Χάρτης 2, Αριθμ. 5)

Εξι χιλιόμετρα δυτικά από τη Βέροια, πάνω στο δημόσιο δρόμο Βέροιας - Σελίου και στ' αριστερά του δρόμου, βλέπουμε δύο παλιά κτίσματα σε 150 μ. απόσταση το ένα από το άλλο. Τίποτε δεν προδίδει την ταυτότητα των δύο κτισμάτων, ότι πρόκειται δηλαδή για δύο εκκλησίες. Ούτε τρούλλος, ούτε καμπαναριό, ούτε κόγχη ιερού, τα κτίσματα μοιάζουν με αποθήκες όπως ανάλογες εκκλησίες κλεισμένες σε παλιές γειτονιές στη Βέροια. Πρόκειται για εκκλησίες ενός παλιού χωριού που υπήρχε εκεί και που καταστράφηκε κι αυτό από τους Τούρκους το 1822. Το χωριό ονομαζόταν Λοζίτσι ή Λοζίτσα και πρέπει να ήταν μεγάλο και ονομαστό γιατί αναφέρεται πολλές φορές σε έγγραφα και αποφάσεις του τουρκικού δικαστηρίου (ιεροδικείου) της Βέροιας. Μάλιστα στις 14 Σεπτεμβρίου 1673 ανέβηκε για δικαστική υπόθεση στο Λοζίτσι ο αντιπρόσωπος του ιεροδικαστή Αχμέτ Ιμραήμ, Αλί εφέντης, γεγονός που δείχνει τη σημαντικότητα αυτού του χωριού.

Σήμερα, εκτός από τις δύο εκκλησίες, δεν υπάρχει τίποτα που να μαρτυρά την ύπαρξη αυτού του χωριού, ούτε ερείπια, ούτε χαλάσματα.

Παραθέτουμε πιο κάτω αυτούσια από το Ιστορικό αρχείο της Βέροιας τα υπ' αριθμ. 68 και 77 κείμενα του τουρκικού ιεροδικείου, που κατά τη γνώμη μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες όσον αφορά το χωριό Λοζίτσα και την τύχη του μετά τα γεγονότα της πιο μαύρης άνοιξης στη Μακεδονία μας, της άνοιξης του 1822.

68

Αυτοκρατορικών φερμάνιον, δια του οποίου διορίζεται ο στρατάρχης Μεχμέτ Εμίν αρχηγός της εκστρατείας προς καταστολήν της επαναστάσεως της Ναούσης, εντελλόμενος ίνα εφαρμόση κατά των επαναστατών τα σκληρότερα μέτρα.

Κείμενον

Προς τον περιουστάτον βεζίρην μου Χουρσήτ Χουσεΐν πασάν, ανεξάρτητον στρατάρχην και γενικόν επόπτην ολοκλήρου της Ρούμελης, τον δοξασμένον στρατηγόν Μεχμέτ Εμίν πασάν και πανιερωτάτους ιεροδικαστάς Βεροΐας και Ναούσσης.

Δια του παρόντος υψηλού μου αυτοκρατορικού φερμανίου φέρω εις γνώσιν υμών ότι από της εκρήξεως της επαναστάσεως των βρωμερών ερπετών, των καλουμένων Ρούμ, οι άπιστοι κάτοικοι της πόλεως Ναούσσης και τινων πέριξ χωρίων, ποικιλοτρόπως υπονομεύοντες την ύπαρξιν του ιερού χαλιφάτου του Ισλάμ και της μεγάλης αυτοκρατορικής επικρατείας, εξακολουθούν να ενισχύουν τα επαναστατικά σώματα, χορηγούντες εις αυτά άνδρας, όπλα, τρόφιμα και λοιπά μέσα. Περί τούτου δε εβεβαιώθημεν τόσοσιν εκ των κατ' επανάληψιν υποβληθεισών ειδήσεων παρά του εξοχώτατου διοικητού Θεσσαλονίκης, όσον και εκ των κατά διαφόρους καιρούς γενομένων επαναστατικών κινημάτων εις την περιφέρειαν εκείνην. Τούτου ένεκα αποφασίσαντες όπως άπαξ δια παντός απαλείψωμεν από προσώπου γης την κατηραμένην ταύτην εστίαν των κακοβούλων και βδελυρών απίστων, διατάσσομεν όπως υμείς, ο δοξασμένος στρατάρχης Μεχμέτ Εμίν πασάς, εκστρατεύσητε όσον τάχιστα εκ Θεσσαλονίκης μετά του υφ' υμάς στρατού κατά των απαισιών τούτων απίστων και τιμωρήσητε αυτούς εφαρμόζοντες απαρεγκλίτως τον γνωστόν ιερόν φετφάν του πανσόφου και περικλέους σείχουλισλαμάτου, ήτοι αυτούς μεν τους ιδίους να διαπεράσητε εν στόματι ρομφαίας, τας γυναίκας και τα τέκνα των να εξανδραποδίσητε, τα υπάρχοντα των να διαμείνητε εις τους πιστούς νικητάς, τας δε εστίας των να παραδώσητε εις το πυρ και την τέφραν.

Ούτως είη υμίν βοηθός ο προφήτης και το ιερόν αυτού κοράνιον.

Εγράφη εν τη ευδαίμονι πόλει εν έτει 1237 τη 25 Τζεμάτζη Ούλ Αχίρ (18 Μαρτίου 1822 - Κωνσταντινούπολη).

Κατάλογος ενίων εξόδων εκστρατείας και πίναξ εσόδων προερχομένων εκ της εκποιήσεως Ελληνικών περιουσιών κατόπιν διαταγής του στρατηγού Μεχμέτ Εμίν πασά

Κείμενον

Συνετάχθη και επρωτοκολλήθη ενώπιον του ιερού δικαστηρίου Βεροίας και εν τω ιεροδικαστικῷ κώδικι παρουσία του ἐπόπτου και οικονομικού επιτρόπου του καζά παρ' ὧν και εκυρώθη δεόντως.

Ἔξοδα

Οικιακά ἔξοδα δια την ἐπί ἐξ ἡμέρας εν Βεροία διαμονήν του εκλαμπροτάτου Μεχμέτ Εμίν πασά γρ. 1650

Αμοιβή δοθείσα εις δώδεκα οδηγούς Βεροιεῖς, συνοδεύσαντας τον εκλαμπρότατον κύριόν μας εις την κατά της Ναούσης εκστρατείαν μας γρ. 1200

Δί' αμοιβήν θανατικής εκτελέσεως εις τον δήμιον Μουσελίμ αγάν, εκτελέσαντα τον απαγχονισμόν των δώδεκα ἀπίστων Βεροίας γρ. 600

Δια τρόφιμα δώδεκα ημερών, αποσταλέντα εις το στρατόπεδον Ναούσης δια του επιμελητοῦ των σιτηρῶν του καζά Μασλούμ αγά γρ. 16000

Ἔξοδα διατροφῆς μέχρι της Θεσσαλονίκης δια τους εξανδραποδισθέντας και μεταφερθέντας τριάκοντα ἐξ ἀπίστους Βεροιεῖς. γρ. 180

Δια τρόφιμα και κριθήν χορηγηθέντα εις τον μιουχιουρντάρην του καζά Αβδούλ Βακή αγά δια τας ἀνάγκας των στρατολογηθέντων εκατόν ογδοήκοντα ιππέων. γρ. 3600

Δια τρόφιμα δέκα ημερών, χορηγηθέντα εις τους τετρακοσίους ἀνδρας, τους στρατολογηθέντας υπό τας διαταγὰς του σιλιχτάρη Ομέρ αγά. γρ. 4000

Αμοιβή, δοθείσα εις τον ταχυδρόμον ἀπό Βεροίας μέχρι του στρατοπέδου Ναούσης. γρ. 45

Ἔξοδα διατροφῆς δια τα εξανδραποδισθέντα γυναικόπαιδα των ἀπίστων (πεντήκοντα δύο άτομα), καταγομένων εκ των χωρίων Ἄνω και Κάτω Λοζίτσα. γρ. 200

Ἔξοδα διατροφῆς ἐπί πέντε ἡμέρας δια τα εξανδραποδισθέντα γυναικόπαιδα των ἀπίστων (τριάκοντα πέντε άτομα) εκ του χωρίου Δοβρά. γρ. 85

Δί' αμοιβήν, δοθείσαν εις δέκα σειβάνηδες, χρησιμοποιηθέντας δια την περισυλλογήν των ὄπλων των ἀπίστων κατοίκων Βεροίας. γρ. 800
Δῶρον, δοθέν εις τον καλόγηρον Σεραφεῖμ, καταδώσαντα και υποδεί-

ξαντα τα όπλα των απίστων κατοίκων Βεροίας. γρ. 150

Αμοιβή δι' έξοδα διατροφής, δοθέντα εις τον Γιουνούζ αγά, σουρουτζήν, συνοδεύσαντα τους αιχμαλώτους απίστους Βεροίεις (τριάκοντα έξ άτομα) μέχρι Θεσσαλονίκης. γρ. 650

Αμοιβή και έξοδα διατροφής, δοθέντα εις τους επί κεφαλής σουρουτζήδες και τον σουρουτζή-μπασίν Αβδούλ Βαχρή αγάν, συνοδεύσαντας τους απίστους αιχμαλώτους Λοζίτσας και Δοβρά μέχρι Θεσσαλονίκης. γρ. 1400

Το όλον γρ. 30500

Έσοδα

Αντίτιμον εκποιηθέντων επίπλων και λοιπών πραγμάτων των εκ Βεροίας απίστων. γρ. 16000

Αντίτιμον εκποιηθέντων επίπλων, σκευών, ζώων και λοιπών πραγμάτων, ανηκόντων εις τα μοναστήρια Καληπέτρας, Προδρόμου και Δοβράς. γρ. 24260

Αντίτιμον εκποιηθέντων ζώων, επίπλων και λοιπών πραγμάτων του απαγχονισθέντος οπλαρχηγού επαναστάτου καλογήρου Γερασίου, ηγουμένου του μοναστηρίου Δοβρά. γρ. 2460

Αντίτιμον των εκποιηθέντων ζώων, επίπλων, σκευών και λοιπών πραγμάτων των απίστων κατοίκων των χωρίων Άνω και Κάτω Λοζίτσα.
γρ. 27500

Το όλον γρ. 70100

Εισεπράχθησαν γρ. 70100

Εκπίπτονται τα ως άνω έξοδα γρ. 30560

Υπόλοιπον γρ. 39540

Το ανωτέρω υπόλοιπο εκ τριάκοντα εννέα χιλιάδων πεντακοσίων τεσσαράκοντα γροσίων παρεδόθη εις τον ταμίαν του διβανίου Θεσσαλονίκης Ζουχτή εφέντην διαταγή του εκλαμπροτάτου ημών κυρίου Μεχμέτ Εμίν πασά

Εγράφη εν Βεροία τη 14 Σεβάλ εν έτει 1237 (28 Ιουνίου 1822).

Από τα παραπάνω επίσημα τουρκικά έγγραφα μπορούμε να συμπεράνουμε τα ακόλουθα. Το χωριό Λοζίτσι ήταν σίγουρα πλούσιο και μεγάλο, αφού η αξία των αρπαγέντων και εκπονηθέντων από τους τούρκους αντικειμένων αξίας των κατοίκων του, ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αξία αντίστοιχων αντικειμένων της πόλης της Βέροιας κι ακόμη από την αξία των αντικειμένων που κατασχέθηκαν από τα τρία μεγάλα μοναστήρια μαζί, του Προδρόμου της Καλήπετρας και της Δοβράς.

Οι κάτοικοι του χωριού αυτού πρέπει να είχαν ενεργό, μεγάλη και ηρωική συμμετοχή στην επανάσταση και αυτό δείχνει ο μεγάλος αριθμός των αιχμαλώτων καθώς και η ολοκληρωτική, άγρια και βάρβαρη καταστροφή του από τον τουρκικό στρατό. Την βαρβαρότητα δε αυτή επεδείκνυε ο στρατός μετά από διαταγές ανωτέρων αξιωματούχων οι οποίες πήγάζαν από τον «ιερό φετβά». Μία θρησκεία της οποίας το ιερό παράγγελμα είναι οι σφαγές των αλλοθρήσκων.

Σήμερα, από το ηρωικό αυτό χωριό του τόπου μας έχουν απομείνει αυτές οι δύο παλιές εκκλησίες να κουβαλούν βαριά ιστορική κληρονομιά. Δυστυχώς όμως ρημάζουν από την εγκατάλειψη και την αδιαφορία. Κάποιες παρεμβάσεις που έχουν γίνει από κατοίκους του διπλανού χωριού Τριπόταμος, παρά τις καλές τους προθέσεις και ακαλαίσθητες είναι (άσπρα πλακάκια στο δάπεδο του Αγ. Νικολάου, κρυστάλλινοι πολυέλαιοι κ.λπ.) αλλά και επικίνδυνες για την ακεραιότητα των εκκλησιών. Όπως το τσιμεντένιο ζωνάρι που προστέθηκε πάνω στους τοίχους του Αγ. Αθανασίου για να στηρίξει την επισκευασμένη κεραμοσκεπή, και με το βάρος του έχει προκαλέσει ρωγμές στους τοίχους και υπάρχει κίνδυνος κατάρρευσης.

Οι εκκλησίες αυτές, εκτός από σημαντικά μνημεία της Ορθοδοξίας, είναι κατά τη γνώμη μας και σημαντικά ιστορικά μνημεία. Θα' ναι ντροπή για τον τόπο μας, για τη γενιά μας αν εξαφανιστούν. Με πολύ λίγα χρήματα μπορούν να επισκευαστούν και να διαφυλαχτούν από περαιτέρω φθορές και καταστροφές. Το οφείλουμε όλοι μας και ιδιαίτερα οι διοικούντες, στους προγόνους μας, το οφείλουμε επίσης και στους απογόνους μας.

Μετά την εκτεταμένη αλλά απαραίτητη θεωρούμε αναφορά μας στο Λοζίτσι, ας έλθουμε σε μια σύντομη περιγραφή των δύο εκκλησιών.

Άγιος Αθανάσιος, είναι η εκκλησία που συναντάμε πρώτα δίπλα σχεδόν στο δημόσιο δρόμο. Είναι μία μονόχωρη βασιλική χωρίς τρούλλο, χωρίς κόγχη ιερού και χωρίς καμπαναριό. Το μήκος της είναι 12,30 μέτρα και το πλάτος της 6,75 μέτρα. Η μοναδική της είσοδος βρίσκεται στα νότια και στο εσωτερικό της υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες. Στα νότια επίσης της εκκλησίας υπάρχει μικρό δασάκι από πεύκα και πουρνάρια όπου υπάρχουν διάσπαρτα κομμάτια από μαρμάρινους σταυρούς. Τρεις απ' αυτούς σώζονται σε καλύτερη κατάσταση και είναι σκουμπισμένοι στον τοίχο της εκκλησίας δίπλα στην είσοδο. Πάνω τους υπάρχουν χαραγμένα ονόματα και χρονολογίες 1770, 1780. Προφανώς η εκκλησία ήταν ο νεκροταφειακός ναός του χωριού.

Άγιος Νικόλαος είναι η δεύτερη εκκλησία που βρίσκεται 150 μέτρα πιο δυτικά και χαμηλότερα από τον Άγιο Αθανάσιο, μέσα στη ρεματιά όπου κυλάει παραπόταμος του Τριποτάμου. Είναι μία τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, χωρίς κόγχη ιερού. Το μήκος της είναι 19,5 μέτρα και το πλάτος 7,9 μέτρα. Στο νότιο τοίχο της εκκλησίας υπάρχουν δύο εισοδοί. Η μία οδηγεί στον κυρίως ναό και η άλλη στον πρόναο που είναι αρκετά μεγάλος σε σχέση με το όλο κτίσμα. Και στον πρόναο και στον κυρίως ναό υπάρχουν σημαντικές τοιχογραφίες. Ανάμεσα στις δύο εισόδους και ξέχωρα από το ναό υπάρχει μικρό καμπαναριό σε σχήμα Π

που πρέπει να είναι μεταγενέστερο.

Πάνω από την κύρια είσοδο του ναού υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα που αναφέρει:

«ΑΝΑΚΕΝΗΘΗ Ο ΘΗΟΣ ΚΕ ΠΑΝΣΕΠΤΟ ΝΑΟΣ ΤΟΝ ΑΓΙΗΣ ΠΑΤΡΟΣ
ΥΜΟΝ ΝΗΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΘΑΜΑΤΟΥΡΓΟΥ ΑΡΧΗΡΑΤΕΒΟΝΤΑΣ ΣΑΜΟΥΗΛ
ΚΕΥΡΑΤΕΒΟΝΤΑΣ ΜΗΧΑΗΛ ΥΕΡΕΟΣ ΕΠΗΤΡΟΠΟΣ ΑΡΓΗΡΟΣ
ΚΕ ΜΑΣΤΟΡΗ ΓΗΑΝΗ ΠΑΣΚΟ-ΕΠΗ ΕΤΟΣ ΧΑΨΥ...

17^ο ..»

Στην πλάκα συμπτωματικά και στις δύο χρονολογίες λείπουν (από φθορά) τα δύο τελευταία ψηφία. Το γεγονός όμως ότι ο ναός ανεκαινήθη επί αρχιερέως Σαμουήλ, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτό συνέβη μεταξύ των ετών 1746 και 1763 που μητροπαλίτης Βεροίας ήταν ο Σαμουήλ.

3) Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού (Χάρτης 2, αριθμ. 7.)

Συνεχίζουμε μετά τον Άγ. Αθανάσιο και τον Άγ. Νικόλαο Άνω Λοζιτσίου, το δρόμο μας προς το Σέλι. Μετά από 2 περίπου χλμ. και στ' αριστερά του δρόμου όπως κατευθυνόμαστε προς τα δυτικά, βρίσκουμε ένα μικρό καμψό εκκλησάκι. Είναι αφιερωμένο στο γεγονός της Υψώσε-

ως του Τιμίου Σταυρού, όπως μαρτυρά και ένας μεγάλος σταυρός που είναι στερεωμένος στο έδαφος έξω από το εκκλησάκι.

Είναι μονόκλιτη βασιλική, χωρίς τρούλλο, χωρίς καμπαναριό, χωρίς κόγχη νερού. Το μήκος του είναι 2,5 μέτρα και το πλάτος του 2 μέτρα περίπου.

4) Άγ. Αθανάσιος στο Ντουρμάνι (Χάρτης 2, αριθμ. 6.)

Ένα χλμ. μετά το εκκλησάκι της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού βρίσκουμε τον συν/σμό Βρωμοπήγαδο. Εκεί στρίβουμε αριστερά τον ασφαλτόδρομο που οδηγεί στο Ξηρολίβαδο μετά από 10 περίπου χλμ. Πριν αρχίσει ο δρόμος να σκαρφαλώνει την απότομη πλαγιά και ένα χλμ. μετά το Βρωμοπήγαδο, βρίσκουμε στα αριστερά μας, νότια, χαλικόδρομο που περνάει ανάμεσα σε κτήματα με αμυγδαλιές. Αν ακολουθήσουμε αυτό τον χαλικόδρομο μετά από 2 με 2,5 χλμ. θα μας οδηγήσει στον Άγ. Αθανάσιο στο Ντουρμάνι. Ο δρόμος είναι δύσκολος και μόνο με αγροτικά αυτοκίνητα ή επιβατικά τύπου τζιπ είναι βατός, αφού μάλιστα σε κάποιο σημείο του το διασχίζει και ένα ποταμάκι με αρκετό νερό, που χύνεται 2 χλμ. πιο κάτω στον Τριπόταμο. Το Ντουρμάνι πρέπει να ήταν, όπως θα δούμε παρακάτω, ένα αρκετά μεγάλο χωριό που πιθανότατα κι αυτό καταστράφηκε στα γεγονότα του 1822. Έκτοτε δεν ξανακατοικήθηκε και μόνο ερείπια μέσα στους αγρούς και ο ναός του Αγ. Αθανασίου μαρτυρούν την αλλοτινή ύπαρξή του.

Ο ναός του Αγ. Αθανασίου σώζεται σε καλή σχετικά κατάσταση.

Είναι τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, χωρίς κόγχη ιερού και χωρίς καμπαναριό. Το μήκος του είναι περίπου 21,5 μέτρα και το πλάτος περίπου 8,5 μέτρα. Είναι κτισμένος εξ' ολοκλήρου από ντόπια λευκή μαρμαρόπετρα, όπως εξ' άλλου και τα σπίτια που υπήρχαν στο χωριό όπως φαίνεται από τα ερείπιά τους. Η σκεπή του είναι σκεπασμένη με σχιστόλιθους, στη νοτιοδυτική της όμως πλευρά πρέπει να είχε καταστραφεί και στην αποκατάστασή της στη θέση των σχιστόλιθων τοποθετήθηκαν λαμαρίνες.

Ο ναός είχε δύο εισόδους και οι δύο στη νότια πλευρά, η μία οδηγούσε στον πρόναο και σήμερα είναι κτισμένη και η άλλη οδηγεί στον κυρίως ναό, απ' όπου με εσωτερικό άνοιγμα μπορούμε να πάμε στον πρόναο.

Σε αντίθεση με το φτωχό εξωτερικό του, στο εσωτερικό του ο ναός εντυπωσιάζει με τις υπέροχες τοιχογραφίες που καταλαμβάνουν όλους τους τοίχους από το πάτωμα μέχρι τη σκεπή. Περνώντας την κύρια είσοδο, στ' αριστερά μας έχουμε τον τοίχο (αγιογραφημένος κι αυτός) που χωρίζει στον κυρίως ναό που ανοίγεται δεξιά μας, από τον

πρόναο. Η μετάβαση στον πρόναο, όπως αναφέραμε παραπάνω, γίνεται από άνοιγμα που υπάρχει στο μέσον περίπου αυτού του τοίχου. Ο πρόναος εντυπωσιάζει επίσης με τις τοιχογραφίες του και με τις μεγάλες διαστάσεις του, σχεδόν ίσες μ' αυτές του κυρίως ναού.

Τρεις επιγραφές, ζωγραφισμένες μάλλον από τους αγιογράφους, δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τον ναό του Αγίου Αθανασίου στο Ντουρμάνι.

Η πρώτη βρίσκεται ακριβώς πάνω από την κύρια είσοδο, στο εσωτερικό του ναού. Είναι γραμμένη με κεφαλαία γράμματα και εύκολα διαβάζουμε:

+ΤΟ ΣΤΕΡΕΩΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙ
ΣΥ ΠΕΠΗΘΟΤΩΝ ΣΤΕΡΕΟ
ΣΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΕΚΛΥΣΗΑΝ ΗΝ
ΕΚΤΙΣΩ ΤΟ ΘΗΜΙΟ ΣΟΥ ΑΙΜΑΤΙ.

Η δεύτερη επιγραφή βρίσκεται πάνω από το άνοιγμα που οδηγεί από τον κυρίως ναό στον πρόναο και από τη μεριά του κυρίως ναού. Είναι γραμμένη σε πεντέμισυ σειρές από τις οποίες οι τριστήμισυ με κεφαλαία γράμματα και οι υπόλοιπες με μικρά. Σώζεται σε καλή κατάσταση και εύκολα διαβάζουμε.

+ΑΝΗΣΤΟΡΙΘΗ Ο ΘΙΟΣ ΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΙΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΡΟΜΗΣ ΤΟΥ
ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ
ΧΡΗΣΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΚΟΜΙΣ ΤΑΥΤΗΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΟΥ Ι^Ν ΙΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΟΤΑΤΟΥ
ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ εφημερεύοντος, των ευλαβεστάτων ιερέων Χριστο-
δούλου ιερέος και Γεωργίου ιερέος και Μιχαήλ ιερέος. Εν έτι σοτιρίω,
αφλς' - μαίω ΣΤ' - χείρ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ και Αλεξίου ιερέος των αυταδέλφων
εκ τόπου Ιωαννίνων.

Η επιγραφή αυτή μας δίνει σημαντικά στοιχεία για τον ναό και για το Ντουρμάνι. Το γεγονός ότι η τοιχογράφηση του ναού τελείωσε στις 6 Μαΐου του 1736 μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ναός θα πρέπει να κτίστηκε στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Ακόμη, στην επιγραφή το Ντουρμάνι αναφέρεται ως «κόμι» και μάλιστα με τρεις εφημερεύοντες ιερείς, που σημαίνει ότι την περίοδο εκείνη το Ντουρμάνι θα πρέπει να ήταν πολυάνθρωπο και ακμάζον.

Η τρίτη επιγραφή βρίσκεται στο εσωτερικό του πρόναου πάνω από

την κτισμένη είσοδο στο νότιο τοίχο. Η επιγραφή αυτή είναι δυστυχώς μισοκαταστραμμένη, ίσως γιατί περνούσαν νερά από την στέγη που στο μέρος αυτό όπως είπαμε επισκευάστηκε πριν 22 χρόνια. Το μέρος της που σώζεται περιλαμβάνει δυόμισυ σειρές με κεφαλαία γράμματα και δύο ολόκληρες και δύο μισές σειρές με μικρά γράμματα όπου διαβάζουμε.

...ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ.....

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΜΠΙΤΗ
ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ

εφημερεύοντος των ευλαβεστάτων ιερέον Χριστοδούλου
ιερέος και Γεωργίου ιερέος και Μιχαήλ ιερέος

εν έτη σωτηρηω

1744, αψμδ'.

Από τις επιτάφιας πλάκες και τους μαρμαρίνους σταυρούς που βρέθηκαν στο χώρο γύρω από το ναό, συμπεραίνει κανείς ότι ο ναός του Αγ. Αθανασίου ήταν ο νεκροταφειακός ναός του παλιού χωριού Ντουρμάνι.

Θ. ΚΟΜΝΗΝΕΙΟ

Το Κομνήναιο βρίσκεται 4 χλμ. περίπου δυτικά της Βέροιας σε υψόμετρο 450 μ. Το χωριό παλιότερα ονομαζόταν Κουμανίτσι, πιθανώς λόγω της εγκατάστασης κατά τον 11^ο αιώνα π.Χ. των Κουμάνων, ενός τουρκικού φύλου, το οποίο είχε εκχριστιανισθεί. Μία δεύτερη εκδοχή για την προέλευση της ονομασίας Κουμανίτσι είναι το γεγονός ότι υπήρχε στην περιοχή της Βέροιας το αγρόκτημα Κουμανίτζη, που ίσως ανήκε στην γνωστή τον 14^ο αιώνα οικογένεια Κωμανίτζη της Βέροιας. Η περιοχή όμως ήταν κατοικημένη και από την αρχαιότητα όπως αποδεικνύουν επιτύμβια μνημεία που βρέθηκαν εκεί σε ανασκαφές κατά τη δεκαετία του '60. Το χωριό κήκε από τους Τούρκους το 1822.

Όταν μετά από 100 χρόνια εγκαταστάθηκαν εκεί Πόντιοι πρόσφυγες στο χωριό υπήρχαν τρεις τέσσερις οικογένειες. Σήμερα το χωριό έχει πολύ λίγους κατοίκους, γιατί οι περισσότεροι μετώκισαν στη Βέροια.

Τρία είναι τα εξωκκλήσια στην περιοχή του Κομνήνιου: Της Αγίας Τριάδας (Πελεκάν), του Αγίου Νικολάου και της Αγίας Παρασκευής.

1) Αγία Τριάδα (Πελεκάν) (Χάρτης 3, αριθμ. 1.)

Στα νοτιοδυτικά του χωριού, ασφαλτοστρωμένος δρόμος, οδηγεί μετά από μισό χλμ. περίπου σε ένα μικρό ύψωμα όπου σ' ένα περίφρακτο περιποιημένο χώρο βρίσκονται οι εγκαταστάσεις της αδελφότητας «ΠΕΛΕΚΑΝ». Στο κέντρο περίπου του χώρου αυτού είναι κτισμένος ο ναός της Αγίας Τριάδας. Ένα όμορφο, μεγάλο εξωκκλήσι μήκους 14 μ. και πλάτους επίσης 14 μ. Είναι ρυθμού τρίκλιτης βασιλικής με κόγχη ιερού και χωρίς τρούλλο. Κτίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και εσωτερικό κοσμεύεται απ' άκρη σ' άκρη με ωραίες τοιχογραφίες.

Δεσπόζει πάνω από το χωριό σε πολύ ωραία τοποθεσία με όμορφη θέα προς τη Βέροια και τον κάμπο της.

2) Άγιος Νικόλαος (Χάρτης 3, αριθ. 2.)

Κατεβαίνοντας από την Αγία Τριάδα στο χωριό, λίγο πριν μπαύμε σ' αυτό, στ' αριστερά μας υπάρχει χωματόδρομος και μια ταμπελίτσα που γράφει: «Άγιος Νικόλαος». Ανηφορίζουμε το χωματόδρομο και σε 500 περίπου μέτρα βγαίνουμε στη ράχη, σε μεγάλα πλατώματα. Αμέσως βρίσκουμε διακλάδωση δεξιά μας που μας οδηγεί σ' έναν ανοικτό χώρο που περιβάλλεται από δέντρα και πουρνάρια. Στο μέσον του χώρου αυτού υπάρχει εξωκκλήσι αφιερωμένο στον Άγ. Νικόλαο.

Είναι ρυθμού τρίκλιτης βασιλικής χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιεραύ.

Το μήκος του είναι 11 μέτρα και το πλάτος του 4 μ. περίπου.

Όπως μας είπαν κάτοικοι του Κομνήνιου, όταν το 1922 ήρθαν οι παπούδες τους κι οι γονείς τους πρόσφυγες από τον Πόντο και εγκαταστάθηκαν στο χωριό, οι λιγαστοίντοπιοι που υπήρχαν εκεί, ονόμαζαν την περιοχή «Αγ. Νικόλαο». Εξ' άλλου υπήρχαν στο μέρος χαλάσματα που όπως υποθέτουν ήταν από παλιό εξωκκλήσι. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 κάποιοι από τους κατοίκους του χωριού με δική τους πρωτοβουλία, εργασία και δαπάνη έπιασαν και έκτισαν το εξωκκλήσι που βλέπουμε σήμερα.

3) Αγ. Παρασκευή (Χάρτης 3, αριθ. 3.)

Ο χωματόδρομος που μας φέρνει από το Κομνήνιο στον Άγιο Νικόλαο συνεχίζει προς τα δυτικά και μετά από λίγο ανηφορίζει στην επόμενη πλαγιά. Όταν ανεβούμε στη ράχη περίπου της επόμενης πλαγιάς ο δρόμος στρέφεται βόρεια. Μία διακλάδωση συναντάμε στη ράχη μετά από 2-3 χιλιόμετρα και εμείς ακολουθούμε στο δεξί δρόμο, ώστε να βρισκόμαστε στο ανατολικό μέρος της πλαγιάς. Στο τέλος περίπου του δρόμου αυτού βρίσκουμε το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής. Η

όλη διαδρομή είναι δύσκολη και χρειάζεται προσοχή εφ' όσον η μετάβαση γίνει με Ι.Χ. αυτοκίνητο.

Το εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής είναι κτισμένο μέσα σε ωραίο περίφρακτο χώρο, περιποιημένο και δενδροφυτευμένο με πεύκα. Το ίδιο το εκκλησάκι είναι πολύ φροντισμένο. Είναι μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιερού. Έχει μήκος 7,5 μέτρα και πλάτος 5μ. περίπου.

Κτίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 από κατοίκους του κοντινού χωριού Κουστοχώρι σε ερείπια παλιότερης εκκλησίας που υπήρχε εκεί.

Εξ' άλλου το μικρό πλάτωμα που βρίσκεται ανατολικά από το εκκλησάκι, είναι γεμάτο από σκορπισμένες πέτρες που απόμειναν από παλιότερα κτίσματα. Δυστυχώς δεν υπάρχουν πληροφορίες για το τι υπήρχε παλιότερα σ' αυτή την τοποθεσία.

Βρίσκεται σε εξέχουσα θέση της πλαγιάς και είναι ευδιάκριτο από την πόλη και τον κάμπο καθώς ξεχωρίζει κάτασπρο στο βαθύ σκούρο πράσινο φόντο που δημιουργεί η βλάστηση του βουνού.

Πεζοπορική προσέγγιση της Αγίας Τριάδας, του Αγίου Νικολάου και της Αγίας Παρασκευής *(Χάρτης 3, διαδρομή Δ1, Κομνήναιο-Άγ Νικόλαος-Άγ. Παρασκευή-Κομνήναιο)*

Όπως προαναφέραμε, μπορούμε να έχουμε σαν αφετηρία το χωριό Κομνήναιο και βγαίνοντας από τη νοτιοδυτική μεριά του χωριού στα 500 μ. συναντάμε, ακολουθώντας τον ασφαλτόδρομο, τις εγκαταστάσεις της αδελφότητας "Πελεκάν", όπου βρίσκεται και ο ναός της Αγίας Τριάδας.

Πριν φτάσουμε στο "Πελεκάν", έχουμε στα δεξιά μας χωματόδρομο που ανηφορίζει μικρή πλαγιά. Σε 10 λεπτά περίπου βγαίνουμε στη ράχη όπου βρίσκουμε και το εξωκκλήσι του Αγίου Νικολάου.

Η περιοχή είναι ένα πολύ ωραίο πλάτωμα με λιβάδια και αραιή βλάστηση με πουρνάρια και λίγες λεύκες όπου υπάρχει βρύση. Βρύση υπάρχει επίσης και στον Άγιο Νικόλαο.

Ο δρόμος μας διασχίζει το πλάτωμα και φτάνοντας στην επόμενη πλαγιά αρχίζει να ανηφορίζει κάνοντας ελιγμούς. Η βλάστηση πυκνώνει και έχουμε εδώ πουρνάρια, κουμαριές, άγριες κουμαριές και πιο ψηλά βελανιδιές, γάβρα κ.α. Αφού ανέβουμε την πλαγιά, ο δρόμος στρέφεται βόρεια. Σε κάποιες εσοχές του δρόμου βρίσκουμε συστάδες από τεράστιες καστανιές. Συνεχίζουμε την πορεία μας βόρεια. Σε κάποιο σημείο ο δρόμος βγαίνει στη ράχη όπου υπάρχουν πάλι λιβάδια και στάνες (προσοχή στα τσομπανόσκυλα). Κάπου εκεί ο δρόμος διακλαδίζεται. Ο αριστερός κλάδος κατευθύνεται βορειοδυτικά και οδηγεί στο χωριό Κουστοχώρι. Ο δεξιός κλάδος τον οποίο και ακολουθούμε οδηγεί στην Αγία Παρασκευή.

Για την επιστροφή, συνεχίζουμε το δρόμο μετά την Αγία Παρασκευή και στα 100 μέτρα περίπου ο δρόμος εκφυλίζεται σε μονοπάτι που οδηγεί στο βάθος κατάφυτης απότομης ρεματιάς.

Στα αριστερά μας διακρίνουμε μέσα στην πυκνή βλάστηση τιμεντένια δεξαμενή νερού και στα δεξιά μας κατά μήκος της ρεματιάς έχει ανοιχτεί μονοπάτι, απ' όπου με υπόγειους σωλήνες οδηγείται το νερό στο Κομνήναιο. Ακολουθούμε αυτό το μονοπάτι. Η βλάστηση μέσα στη ρεματιά είναι οργιαστική. Η παρουσία του νερού έντονη όλες τις εποχές του χρόνου. Τεράστιες αιωνόβιες καστανιές, καρυδιές, άγριες φουντουκιές, αγριάμπελοι σκαρφαλωμένες στα μεγάλα δέντρα, βάτοι, άγριες τριανταφυλλίες, καλάμια και πολλά άλλα είδη που δύσκολα κι

ένας βοτανολόγος να ξεχωρίσει μέσα σ' αυτό το ζέσπασμα της φύσης.

Βγαίνοντας από τη ρεματιά, το μονοπάτι μας βγάζει σε χωματόδρομο, του οποίου παίρνουμε τη δεξιά νότια κατεύθυνση. Ο δρόμος αυτός καταλήγει στα πλατώματα του Αγίου Νικολάου και από εκεί στο Κορνήνιο. Η διαδρομή από το Κορνήνιο μέχρι την Αγία Παρασκευή διαρκεί περίπου 1,5 ώρα και η επιστροφή 1 ώρα.

I. ΚΟΥΜΑΡΙΑ

Η Κουμαριά βρίσκεται 15 χλμ. δυτικά της Βέροιας πάνω στον επαρχιακό δρόμο Βεροίας-Σελίου και σε υψόμετρο 760 μ.. Είναι παλιό χωριό και η προηγούμενη ονομασία του ήταν Ντόλιανη. Κάηκε από τους Τούρκους το 1822 και όσοι από τους παλιούς ντόπιους κατοίκους επέζησαν κατέφυγαν στη νότια Ελλάδα.

Περί το 1835 την περιοχή της Κουμαριάς όπως και του Σελίου, που είχε επίσης ερημωθεί, κατοίκησαν Βλάχοι που ήλθαν από την περιοχή της Πίνδου. Μετά το 1922 στην Κουμαριά κατέφυγαν επίσης και Πόντιοι πρόσφυγες.

Δύο είναι τα εξωκκλήσια στην περιοχή της Κουμαριάς. Της Γεννήσεως της Θεοτόκου, που αποκαλείται και "Μικρή Παναγιά" και του Αγίου Γεωργίου.

1) Γεννήσεως της Θεοτόκου (Χάρτης 3, αριθ 4)

Στα ανατολικά του χωριού και δεξιά του επαρχιακού δρόμου Βέροιας-Σελίου μέσα σε κατάφυτη ρεματιά βρίσκεται κτισμένο το εξωκκλήσι "Μικρή Παναγιά" αφιερωμένο στο γεγονός της γεννήσεως της Θεοτόκου.

Είναι μια παλιά εκκλησία που όμως με τη φροντίδα των κατοίκων της Κουμαριάς βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση. Είναι ρυθμού βασιλικής χωρίς τρούλλο. Έχει κόγχη ιερού και καμπαναριό δίπλα στην κόγχη του ιερού. Το μήκος της είναι 13 μέτρα και το πλάτος της 7,10 μέτρα.

Από μαρτυρίες κατοίκων του χωριού έχουμε την πληροφορία ότι η εκκλησία πρέπει να' χει κτιστεί τον 16ο αι. Στις αρχές του 20ού αιώνα η εκκλησία ήταν σε άσχημη κατάσταση. Κατά τα έτη 1928-'30 επισκευάστηκε από Πόντιους πρόσφυγες που στο μεταξύ ήλθαν στο χωριό και έκτοτε χαίρει της φροντίδας των κατοίκων της Κουμαριάς.

2) Άγιος Γεώργιος (Χάρτης 3, αριθ. 5.)

Στα βόρεια της Κουμαριάς πάνω σε ευρύχωρο ύψωμα είναι χτισμένο το εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου. Στην περιοχή υπήρχαν ερείπια παλιάς εκκλησίας. Στη δεκαετία του '50 χτίστηκε εκεί το εκκλησάκι που υπάρχει

σήμερα. Είναι μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο και με κόγχη ιερού. Πίσω από το ιερό βρίσκεται και ένα σιδερένιο καμπαναριό. Το μήκος της είναι 9 μέτρα και το πλάτος 4,80 μέτρα.

Πάνω από την είσοδο του εξωκκλησιού, που βρίσκεται στο νότιο τοίχο, καρφωμένη μια μεταλλική πινακίδα αναφέρει:

"ΕΞΩΚΚΛΗΣΙ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΤΟ 1950

ΜΕ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΣΤΑΥΡΙΑΝΙΔΗ"

Πεζοπορική προσέγγιση του Αγίου Γεωργίου και της "Μικρής Παναγιάς" (Χάρτης 3, Διαδρ. Δ2, Κουμαριά-Άγ.Γεώργιος-Μικρή Παναγιά-Κουμαριά)

Ξεκινάμε από την κεντρική πλατεία της Κουμαριάς και ακολουθούμε τον κεντρικό δρόμο με κατεύθυνση βόρεια. Βγαίνοντας από το χωριό ο δρόμος γίνεται χωματόδρομος και συνεχίζει βόρεια μέσα από δάσος βελανιδιάς και οξυάς. Μετά από 2 περίπου χλμ. βρίσκουμε σε λιβαδάκι κρύα βρύση με ποτίστρα και δεξιά ευρύχωρο πλάτωμα όπου είναι χτισμένο, σε περίφρακτο χώρο, το εξωκκλήσι του Αγ. Γεωργίου.

Πίσω από το εκκλησάκι υπάρχουν μερικές τεράστιες βελανιδιές και από εκεί αρχίζει φαρδύ κατηφορικό μονοπάτι που μετά από λίγο βγάζει στον ασφαλτόδρομο Βεροιάς - Σελίου. Συνεχίζουμε τον ασφαλτόδρομο με κατεύθυνση νότια αυτή τη φορά και αφού περάσουμε και από την εκκλησία της Γεννήσεως της Θεοτόκου, ξαναγυρίζουμε στο χωριό. Η όλη διαδρομή είναι εύκολη και διαρκεί περίπου 1 ώρα. Μια καλή πρόταση είναι να επιχειρήσει κάποιος τη διαδρομή αυτή με το πρώτο χιόνι που θα πέσει στην περιοχή, πριν φτάσουν τα χιόνια κάτω στην πόλη. Κι αυτό γιατί και εύκολη είναι η διαδρομή και κοντά στο χωριό.

ΙΑ. ΒΕΡΜΙΟ.

Υπάρχει το Κάτω Βέρμιο γνωστό σαν Σέλι, το Κεντρικό Βέρμιο ή Παλαιό Σέλι στη θέση Πριόνια και το Ανω Βέρμιο.

Το Κάτω Βέρμιο βρίσκεται 25 χλμ. βορειοδυτικά της Βέροιας σε υψόμετρο 1400μ. Είναι γνωστό για το οργανωμένο χιονοδρομικό κέντρο που υπάρχει εκεί, ένα χιλιόμετρο έξω από το χωριό στα δυτικά. Η παλιά ονομασία του, Σέλι, προέρχεται από τα κουδαρίτικα, τη συνθηματική γλώσσα των παλιών περιπλανώμενων κτιστών, στην οποία "σέλο"

σημαίνει χωριό.

Δυτικά από το Κάτω Βέρμιο σε απόσταση 9 χλμ. βρίσκεται η περιοχή "Πριόνια". Στην περιοχή βρέθηκαν ερείπια παλιών σπιτιών και μια εκκλησία εντελώς κατεστραμμένη που όπως εκτιμήθηκε ήταν κτισμένη προ του 1800. Όπως αναφέρει ο Α. Χριστοδούλου στο βιβλίο του "Ιστορία της Βέροιας", εδώ ήταν το Παλαιό Σέλι.

Βορειοδυτικά από τα Πριόνια και σε απόσταση 6 χλμ. βρίσκεται, σε θέση παλιών ερειπίων, ο νεοσύστατος μικρός παραθεριστικός οικισμός Άνω Βέρμιο.

Το Σέλι ήταν γνωστό χωριό από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας. Την άνοιξη του 1822 καταστράφηκε από τους τούρκους όπως και τα άλλα χωριά του Βερμίου. Αν και μετά από δέκα χρόνια δόθηκε γενική αμνηστία, τόση ήταν η φρίκη που έζησαν σε εναπομείναντες της περιοχής, που δεν επέστρεψαν. Έτσι το 1835 οι Βλάχοι των χωριών της Πίνδου, που βρέθηκαν στην περιοχή, βρήκαν απέραντα βοσκοτόπια έρημα και αποφάσισαν να εγκατασταθούν μόνιμα. Έκτισαν τα σπίτια τους, όπου βρίσκεται σήμερα το Κάτω Βέρμιο και μένανε μόνιμα εκεί μέχρι το 1870 με 1880. Την περίοδο αυτή άρχισε η εγκατάστασή τους στη Βέροια, όπου περνούσαν το χειμώνα και έτσι το Σέλι σιγά-σιγά κατέληξε να κατοικείται μόνο το καλοκαίρι.

Σήμερα με την τουριστική ανάπτυξη που πήρε η περιοχή και κατά το χειμώνα (λόγω του χιονοδρομικού κέντρου) και κατά το καλοκαίρι (λόγω του δροσερού κλίματος) το χωριό κατοικείται στο μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου.

Πέντε είναι τα εξωκκλήσια στην περιοχή του Βερμίου. Ο Άγιος Νικόλαος στη Μαρούσια, ο Όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ στο χιονοδρομικό κέντρο, η Παναγιά ή Σελιώτισσα στο Κεντρικό Βέρμιο και στο Άνω Βέρμιο τέλος ο Προφήτης Ηλίας και η εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης.

1) Άγιος Νικόλαος στη Μαρούσια (Χάρτης 3, αριθ. 6.)

Μετά την Κουμαριά συνεχίζουμε το δρόμο για το Σέλι και σε τέσσερα με πέντε χιλιόμετρα συναντάμε χωματόδρομο δεξιά μας που οδηγεί στο Κουστοχώρι. Αμέσως μετά, πάλι στα δεξιά μας, βρίσκουμε άλλο

χωματόδρομο που οδηγεί μέσα στο δάσος.

Απέναντι, σε μια νοτιοανατολικά προσανατολισμένη πλαγιά και σε απόσταση 1,5 με 2 χλμ. βλέπουμε δύο κτίσματα, ένα από τα οποία είναι εκκλησία. Γύρω-γύρω η πλαγιά είναι διάσπαρτη από ερείπια. Πρόκειται για το παλιό χωριό Μαρούσια που καταστράφηκε και αυτό από τους τούρκους το 1822. Οι κάτοικοί του, όσοι επέζησαν, κατέφυγαν στη Βέροια και στη Νάουσα. Μερικά χρόνια αργότερα, όταν ξανακατοικήθηκαν τα χωριά Φυτειά και Αρκοχώρι, αρκετοί Μαρουσιώτες ανέβηκαν και κατοίκησαν σ' αυτά τα χωριά, η Μαρούσια όμως ερήμωσε για πάντα.

Η εκκλησία που υπάρχει στο χώρο είναι η παλιά εκκλησία του χωριού. Είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο. Ο ρυθμός της, μονόκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, έχει όμως κόγχη ιερού και πρόναο μεγάλο σε σχέση με τον κυρίως ναό, όπως οι αντίστοιχες εκκλησίες στο Άνω Λοζίτσι και στο Ντουρμάνι που πρέπει να κτίστηκαν την ίδια εποχή. Το μήκος της είναι 21 μ. και το πλάτος της 6 μ. περίπου.

Η εκκλησία είναι το μόνο κτίσμα που απόμεινε όρθιο από την καταστροφή του 1822, πρέπει να κτίστηκε τον 18ο αιώνα, δυστυχώς όμως δεν υπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες. Βρίσκεται σε καλή κατά-

σταση, με την τακτική φροντίδα ορισμένων, Μαρουσιωτών στην καταγωγή. Στο εσωτερικό της και στον κυρίως ναό και στον πρόναο διατηρούνται πολύ σημαντικές τοιχογραφίες.

2) Όσιος Σεραφεΐμ του Σάρωφ (Κ. Βέρμιο) *(Χάρτης 3, αριθ.7.1)*

Στο χώρο του χιονοδρομικού κέντρου Σελίου άρχισε να κτίζεται το 1998 ένα εξωκκλήσι, το οποίο δεν έχει τελειώσει ακόμη. Τη φροντίδα και τη δαπάνη για την αποπεράτωση του ναού έχουν από κοινού η Ιερά Μητρόπολη Βέροιας και ο Σύλλογος Χιονοδρόμων Ορειβατών Βέροιας.

Το εξωκκλήσι είναι αφιερωμένο στον Όσιο Σεραφεΐμ του Σάρωφ, ο οποίος θεωρείται "προστάτης των χιονιών", γιατί μεγάλο μέρος της ζωής του ασκήτευσε σε χιόνια και πάγους.

Θεωρούμε ότι θα πρέπει να αναφέρουμε λίγα στοιχεία για τον όσιο Σεραφεΐμ του Σάρωφ, γιατί είναι σχετικά άγνωστος στους περισσότερους. Γεννήθηκε στο Κούρσκ της Ρωσίας στις 19 Ιουλίου του 1759. Το κοσμικό του όνομα ήταν Πρόχορος Ισιδώροβιτς Μοσνίν. Σε ηλικία 19 ετών κατέφυγε στη μονή του Σάρωφ 300 περίπου χλμ. ανατολικά της Μόσχας. Στα 35 του χρόνια αναχώρησε για να ασκητεύσει στην

έρημο.

Έζησε στη μονή και στην έρημο του Σάρωφ 54 χρόνια, από το 1778 μέχρι το 1833, οπότε απεβίωσε σε ηλικία 73 ετών.

Η μνήμη του εορτάζεται στις 2 Ιανουαρίου.

3) Παναγιά Σελιώτισσα (Πριόνια) *(Χάρτης 4, αριθ. 11)*

Από το Σέλι παίρνουμε το δρόμο για το ξενοδοχείο "ΞΕΝΙΑ" και συνεχίζουμε προς τα δυτικά για την περιοχή Πριόνια Σελίου.

Μετά από πολύ ωραία διαδρομή, 9 περίπου χλμ. μέσα από δάσος κυρίως δασικής πεύκης, φτάνουμε στα Πριόνια.

Το εξωκκλήσι της Παναγιάς Σελιώτισσας είναι κτισμένο σ' ένα πλάτωμα στα δεξιά του δρόμου σε απόσταση 150-200 μέτρων και σε ψηλότερο μέρος σε σχέση με το δρόμο. Στη θέση αυτή, όπως προαναφέραμε, βρέθηκαν ερείπια εκκλησίας που φαίνεται ότι κήκε το 1822.

Στο ίδιο μέρος κάτοικοι του Σελίου έκτισαν στη δεκαετία του '50 το όμορφο εξωκκλήσι που βλέπουμε σήμερα και το ονόμασαν Παναγιά Σελιώτισσα. Είναι βασιλική χωρίς τρούλλο, αλλά με κόγχη ιερού. Το μήκος της είναι 16 μέτρα και το πλάτος της 7 μέτρα περίπου.

Αν και διοικητικά η περιοχή του Άνω Βερμίου ανήκει στο Δήμο

Νάουσας, εξαιτίας της κοινής ονομασίας με το Κάτω και Κεντρικό Βέρμιο, θα περιγράψουμε τα δύο εξωκκλήσια που επισκεφθήκαμε εκεί.

4) Προφήτης Ηλίας (Άνω Βέρμιο) (Χάρτης 4, αριθ. 2.)

Συνεχίζουμε το δρόμο μας μετά τα Πριόνια με κατεύθυνση πάντοτε δυτική. Ο χωματόδρομος είναι βατός, η διαδρομή συνεχίζει μέσα από πυκνό δόση πεύκων και από ρέματα με νερό που κυλούν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Μετά από 6 περίπου Km βρίσκουμε το Α. Βέρμιο, έναν μικρό παραθεριστικό οικισμό, κτισμένο σε πλάτωμα νοτιοανατολικό από την κορυφή Σιδεράκι, μιας από τις ψηλότερες του Βερμίου.

Πριν μπούμε στο χώρο του οικισμού, δεξιό μας, δίπλα στο δρόμο και σε κορυφή χαμηλού λόφου, έχουμε το εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία. Είναι ένα νεόκτιστο εκκλησάκι που κτίστηκε από τους παραθεριστές του οικισμού την τελευταία δεκαετία και δεν αποπερατώθηκε ακόμη.

Είναι και αυτό ρυθμού μονόκλιτης βασιλικής χωρίς τρούλλο αλλά με κόγχη ιερού. Έχει μήκος 8 και πλάτος 4 περίπου μέτρα.

5) Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένη (Άνω Βέρμιο) (Χάρτης 4, αριθ. 4.)

Μπαίνουμε στον οικισμό του Άνω Βερμίου διασχίζοντας τον μοναδικό δρόμο που υπάρχει. Στα πρώτα μέτρα και στ' αριστερά του δρόμου, σε μια εσοχή των βράχων, υπάρχει το Αγίασμα της Αγίας Παρασκευής, πολύ παλιό κτίσμα (Χάρτης 4, αριθ. 3).

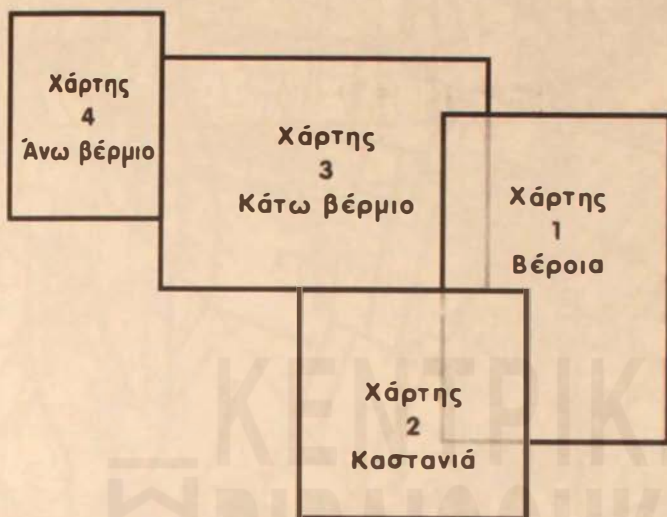

Αμέσως μετά περνάμε το ποταμάκι που διασχίζει τον οικισμό και στα δεξιά μας έχουμε μέσα σε μεγάλο περίφρακτο χώρο την εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Πρόκειται για μια τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλλο, αλλά με κόγχη ιερού και καμπαναριό. Το μήκος της είναι περίπου 12 μ. και το πλάτος της 8 μ.

Όπως αναγράφεται σε επιγραφή στην πρόσοψη του ναού, αυτός κτίστηκε το 1922 και αναστηλώθηκε το 1984.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βασδραβέλλη Ιωάννη: Ιστορικών αρχείων Βεροίας (Εκλογαί), Θεσσαλονίκη 1942.
2. Εγκυκλοπαίδεια "Πάπυρος-Λαρούς-Μηριττάνικα".
3. Παπαευαγγέλου Παναγιώτη: Μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αθανασίου στο Ντουρμάνι Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1983.
4. Τζαφερόπουλου Απόστολου: Ημαθία, Τουριστικός Οδηγός, Θεσσαλονίκη 1969.
5. Χιονίδη Γεώργιου: Σύντομη ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βεροίας, Βεροία 1961
6. Χιονίδη Γεώργιου: Ιστορία της Βεροίας (β' τόμος), Θεσσαλονίκη 1970.
7. Χιονίδη Γεώργιου: Η αρχαία και η βυζαντινή Βεροία, Βεροία 1993.
8. Χριστοδούλου Αναστάσιου: Ιστορία της Βεροίας, Βεροία 1960.

Υπόμνημα

..... Πεζοπορικές διαδρομές

Δ1 Αρίθμηση διαδρομής

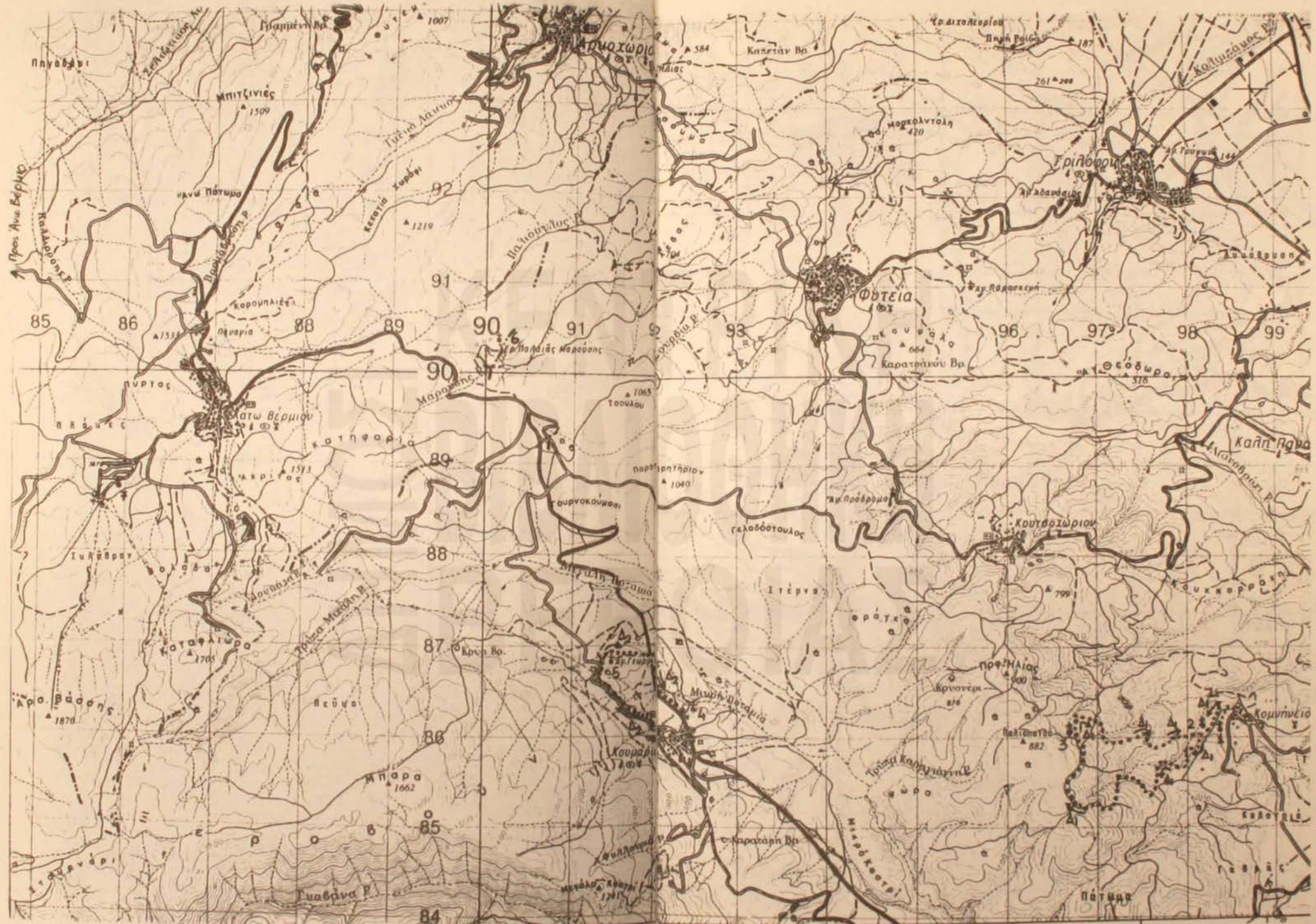
† Εξωκκλήσι

⇒ Διαδρομή μονής κατεύθυνσης

⇔ Διαδρομή που μεταβαίνει και επιστρέφει

Κλίμακα: 1: 50.000

Προς Άνω Βέρμιο

Προς Βρυσηγήδαο - Βέρμιο

Πηνειός

Μπιτζινιές

Αρματωρίο

Γρίλοβοι

Άνω Πατριά

Φυτεια

Κορονηλίες

Κατασκίου Βρ

Πύργος

Κατω Βέρμιο

Κοιτηφορίο

Κουτσωρίο

Πράσιες

Μακρίτες

Κουρκοκώμα

Γελοδοτούλο

Ιυκάρων

Βορσάδα

Μικρή Πατριά

Ιτέρνα

Κοταφάτωρα

Μεγάλη Πατριά

Εράγες

Αροβάσσης

Κεόνια

Κουραβί

Προφήτιος

Μπαρα

Μεγάλη Πατριά

Κρουστέρι

Γιαβάνια

Μεγάλη Πατριά

Παλιόπυλο

Κομνηνείο

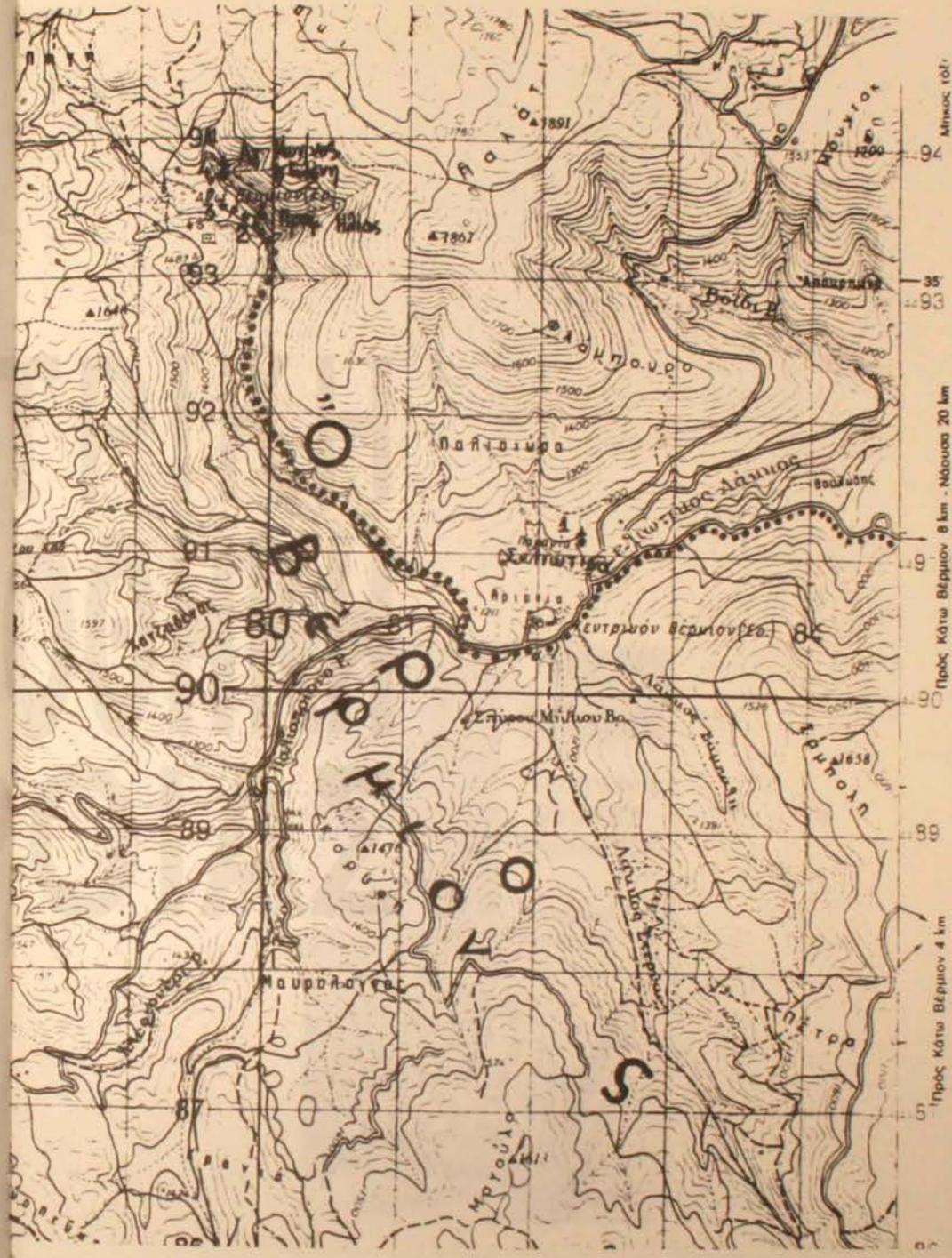
Πάτωμα

Κερασιά

Γαβάνες

Πάτωμα

ΔΗΜΟΣΙ ΚΕΝ ΒΙΒΛΙΟ ΒΕΡ

ΛΗΜΟΣΙ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΙΑ

**TYPE
PRESS**

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
OFFSET
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ

Καραμανλίδης
Νικόλαος

Νέα Νικηφόρος, Ημαθίας
Τηλ. 90234 - Fax. 90339

ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

726.5

Π